

A-9993.

Varemete vaimud

Kinnipüüdnud
ja hilpudesse riietanud
Jaan Veri

Holdres, 1933

Eksitavad vead tekstis, mis tulevad enne raamatu tarvitamist ära parandada.

Lehek.	15, 12	rida	alt	—	saanud	<i>pro</i>	saand
„	39, 15	„	ülevelt	—	teil	„	teie
„	70, 11	„	alt	—	et	„	ei
„	86, 15	„	„	—	sulane	„	sulase
„	91, 11	„	„	—	vale	„	valele
„	97, 13	„	ül.	—	praktikavõmete	„	võimetu
„	98, 12	„	„	—	väljaaidata	„	väljaajada

VAREMETE VAIMUD

Waremete vaimud

Kinnipüüdnud
ja hilpudesse riietanud
Jaan Veri

~~23053~~

Holdres, 1933

2.

A-9993

P. Ramberg'i trükk, Tõrvas.

Eessõnaks.

Otsekui varjud, kord lühemad, kord pikemad, ehk selgemad või tumedamad — mis sünnivad ja kaovad, nii kuidas päike paistab, ehk ei paista; — otsekui lained merel, kord kõrgemad, kord madalamad, märatsevamad või tasasemad — mis tekkivad ja kaovad, nii kuidas tuul neid sünnitab; ehk — otsekui vaimud, varemets, milliseid sünnitavad muinasjutud ja legendid ja mõttekujutused, mis virvendavad mõtetes silmade ees ja otsivad oletusist reaalselt vormi, mis teinekord kogunevad koguni su lähedale näiliselt nii konkreetsete kujudena, et haara või kätega; aga kui haarad, märkad et oled tühjust tabanud — vaimud on taganenud tasakesi, vaibunud varemete prügi ja kivide vahele. Aga nad ilmuvad õige pea jälle ja tantsivad sulle Herodia tantsu ja laulavad sireenide viisisid . . . tabada neid ei suuda, ära nad ka ei lähe . . . lahti neist ei saa. Mõnikord ilmuvad nad meelitsevalt, ilutsevalt, mängivad sinuga ja sina nendega otsekui näkkidega ja sa ei soovigi neist lahkuda, ärgata ega tõelisse ilma tagasi tulla — soovid meelsamini ehk jäädagi nende muinasjutulistesse allilma kodudesse ja sinna kaduda.

Just nii, otsekui varjud — otsekui lained, — otsekui vaimud, just nii tekkivad su peas mõtted, mitmesugustelt aladelt — üks ületab teist, teine kolmandat jne., ehk — üks on tumedam teisest ja teine järgmisest jne. Just nii ilmuvad mõtted peas ja siblivad seal, näidates endid eemalt ja püüdes põimida oletuste ja tõelisuste vahele sidet; otsekui puistataks udusulgede

ebemekesi õhku, et: olge lahked, looge neist enestele
kujud, kui jaksate! Just nii tekkivad mõtted . . . aga
ei suuda neile konkreetset kuju anda!

Siiski — ometi olen mõnd pisemat neist vaimu-
dest tabanud, kinni hoidnud ja katsunud meelte mõis-
tetavaks teha — suurem hulk ja kehakamad vaimud on
veel varemete urgastes peidus ja teevad säält mulle
pikka nina. Olen madal mees ja ei jaksa neid püüda!
Need mõnekused, mis püüdnud olen, olen jõudumööda
hilpudesse riietanud ja toon neid siin edaspidistes rida-
des lugejaile meelisklemiseks. Kui teie neist ehk hästi
aru ei saa, siis teadke, et nad on ikkagi vaimud ja
mitte liha ega veri. Kes neid aga hästi oskab usutle-
da, küll nad siis räägivad ka inimkeeli.

Jaan Veri.

Varemete vaimud.

Tõestisündinud legend Helme lossivaremetel.

Paljude, paljude aastate eest, ühel kevadisel ööl, lumelagunemise ajal, istusid kaks inimest üksteise ümbert kinni hoides Helme lossi varemete külje all, äkilise külgedega mäeharjal kännu pääl. Ei olnud nad enam just noored, aga siiski alles hiljuti abiellunud. Nende abielu ebaõnnestas sügav-must pilv, mis nende elu lõpmata kibedusega täitis ja abielu õnne põhjalikult hävitas. Naine süüdistas meest alalõpmata armukadedusega, nagu ei oleks ta temale hingeliselt küllalt truud, nagu oleks tema süda teistele naisterahvastele tundelikum, kui temale ja et ta teda, oma naist, oma lähedusega ainult petab, petab ja valetab. Süütu mees kannatas naise armukadeduse mõjul sügavat hingepiina ja et naine enese juttu uskus, siis on arusaadav, et ka temagi hingeliselt väga rõhutatud oli, sest tuli elada truuduseta mehe kõrval. Vaatamata kõige selle pääle, asetses nende hinges ikkagi armastustuluke.

Et painavaid mõtteid peletada, rõhutatud meeoleolu tõsta, kodust sumpuma löönud õhkkonda uuendada — värskendada, armukadeduse tonti eemaldada ja koduseile etteheitvaile kõnelusile lahendust tuua, olid nad kunagi nõuks võtnud, tänast pealelõunat selleks tarvitada, et kirikukülla kuhugile sugulaste poole võõrsile minna; sest pahade tujude peletuseks on hääde inimestega läbikäimine kõigeparemaks vahendiks. Nii olid nad läinud ja jäänud sinna hilja ööni.

Juba tekkiski abielupaaril lootuskiireke parema tuleviku pääle, sest meeled olid tõesti rõõmsamaks muutunud ja painavad mõtted peletatud. Aga koduteel laskus endine must murepilv jällegi täie rõhuga abielupaarile ja meeleeäraheitlik ohke tuli mõlemate rinust — kummagil ise põhjustel.

Nende kodutee lookles kantsivaremete kaudu üle veski silla, mis kantsi all jõeekese peal. Et tee lühem oleks, võeti siht läbi kantsi-mägede jalgrada pidi otse veski silla pääle. Sedasama rada pidi olid nad ka tulnud. Kitsast jalgrada mööda kõndides, ehk küll käsikäes, siiski õudsus südames ja musta murepilve muljutusel, võtsid nad nõuks kusagil istuda. Et pinki ei leidunud, istusid nad viimaks ühe laia, seest õõnsale kännule äkilisel mäeveerul.

Kesköö lähines. Ilm oli vaikne, selge ja külmetas. Tähed kiirgasid läbi kõrgete raagus puie latvade. Lumi, mis päeval kiiresti sulas, kandis öösel — külmanult — inimest pääl ja krõbises jalgade all.

Sääl nad nüüd istusid ja kõnelesid, õigem vaidlesid. Ehk küll vastastikku üksteist oma jagu armastasid, ometi ei saanud nad üksteisest aru. Kui kõnelusel väike vahe tekkis, vaatas mees nõutult läbi raagude tähtede poole, nagu tahaks ta neilt mõtteid ja mõistust koguda, sest tema nõu oli otsas; kui ta ka oli rääkinud inimeste ja inglite keeli, aga ometi naine ei uskunud teda — ei mõistnud teda. Nagu ülevalt uusi mõtteid saades, algas mees naist kindlamini enese külge surudes, uuesti: „Naine, kas sa kuuled mind?“

„Ma kuulen.“

„Vaata enese ümber, kas sa näed neid kõrgeid puid, nende raagus latvu meie peade kohal, millede läbi tähed meie peale alla vaatavad? Siin all sügav org, sääl taga vanad müürid, mille vahel muistsete sõ-

durite hinged luusivad, kellede luud-kondid siin muru all peidus; mis sa arvad, mis nad kõik küll peaksid rääkima? Kas nad räägivad, ja kas nad meiega räägivad? Kas nad tõrelevad meiega või räägivad midagi hääd?”

Teravasti kuulatab naine ja ütleb: „Ei kuule. Nemad ei räägi midagi!”

„Ei, tõesti nad räägivad, kõik nad räägivad ja nimelt meiega, kes meie praegu ainukesed elavad inimesed nende keskel oleme, kui meie ainult mõistaksime neid!”

„Ja kas sina mõistad?”

„Mõistan.”

„No mis nad räägivad?”

„Neil on meist kahju, nad imestavad, miks õnnelikud inimesed nii õnnetud on!”

Et naine vaikis, algas mees mõne sekundi järele jälle: „Kas sa kuuled naine, kas sa kuuled jõe vulisemist siin all? Meiega räägitakse hääletuil ja häälega sõnuil, meie peame mõistma! Praegusel kesköö tunnil, kus kõik muu vaikib ja jõgi ainuke hääliil vestja on, — mis sa arvad, mis räägib jõgi meiega?”

Pikkamisi, viivitades, aga raske rõhuga, mis sarnanes ohkamisele, ütles naine: „Jõgi valetab!”

Nagu odapiste läbistas mehe südame ja judinad jooksid üle selja — niisugust vastust ei olnud ta ootanud.

„Ei, naine, jõgi ei valeta,” ütles mees, „Jumala loodus ei valeta, ei või valetada, jõgi räägib meiega tõsiseid sõnu, meie peame mõistma!”

„Jõgi valetab!” Kuuldus uuesti naise suust, toonil, millele vastuvaidlust ei sallita.

Tekkis abikaasade vahel vaikus mitmeks minutiks. Naine ei püüdnudki enam mingisugust juttu alustada.

Seda kiiremini lendlesid mehe mõtted minevikku, et leida mõjuvat sõna, millega naise eksivale laevuke-sele õiget sihti võiks näidata. Jõe tõsised sõnad tule-tasid talle meelde kaugelt minevikust mehe, kes kord ka jõe ääres elas ja kelle elust mõjuv ja kohane näi-tus praegusele silmapilgule väga sünnis oli. Ehk küll oma pingutustele, naist enesele võita, suuremat lootust ei annud, algas ta siiski väga tõsiselt: „Kas sa kuuled mind, naine?“

„Ma kuulen!“

„Koolis oled sa käinud ja säääl mõndagi õppinud,“ rääkis mees, „kas sa mäletad juhtumist, kus prohvet Elias oli põgenemas Isebeli eest, sest ta oli Jehoova proh-vetid lasknud ära tappa ja püüdis ka Elia hinge? Kas mäletad kui Elias palus kadaka põõsa all surma, ja kui ta kaebas Orepi mäel Jehoovale oma häda, — et nemad on Su prohvetid kõik ära tapnud ja mina olen üksi üle jäänud? Mis sa arvad, kas Jehoova oli selle-ga nõus, et Elias arvas ennast üksi olevat? Kas sa mäletad, kui palju ütles Jehoova olevat ülejätanud neid, kes ei olevat põlvi nikutanud Paali ees?“

„Ei mäleta,“ ütles naine kuivalt.

„Noh, hää küll, ei mäleta,“ algas mees uuesti, jatkates endise südidusega, „Jehoova ütles, et ta on enesele üle jätanud 7000 hinge, kes ei ole põlvi niku-tanud Paali ees. See oli sellel kurjal ajal, Ahapi ajal ja kas arvad sina, et nüüdsel ajal ei leidu tõesti enam õigeid rohkem, kui sina ise, kas sa ennast ainult üksi õigeks pead! Kui Elias juba eksib õigete arvus, siis sina neid kaugeltki ei taipu! Sinu meelest on kõik valelikud, maailmas: Jumala loodus on vale-lik, inimesed on valelikud, sinu mees on valelik! Aga ei ole! Veel on Eestis ausust — on tõtt, on neid, kes ei valeta. Mina ei tea neid arvudega ütelda, aga

kindlasti on neid Eestis kaugelt rohkem kui Ahapi ajal
Iisraelis neid, kes põlvi ei nikutanud Paali ees, ja kind-
lasti tõendan, et mina, sinu mees, olen üks neistsinat-
sist!

„Valetad!“ kisendas vihane naine ja kiskus en-
nast jõuga mehe käte vahelt lahti. Veel hoidis mees
teda riietest, aga ka need kiskus naine lahti ja kiirel
sammul kadus ta ööpimedusse puude vahele. Oli
kuulda, kuidas ta kergejalgselt jäatanud mäekülge
mööda alla libises. Veel hüüdis teda mees nimepidi,
nagu hoiatades õnnetuse eest, aga naine ei kuulanud.
— Kolmat korda hüüdis teda mees veel nimepidi ja
lõpetas:

„No siis jäta mind siia, naine, — siis jäta mind
siia!“

Aga juba kuuldus mäe all orus külmanud lume
pääl kergete sammude eemalduvat krõbinat ja siis jäi
kõik vaikseks.

Tükk aega seisis mees kännu kõrval ja soovis,
et ta ise ka kännuks muutuks, või kiviks, või vähe-
malt soola sambaks. Aga seda ei sündinud. Siis hak-
kas tal korruga naisest nii kahju — nii kahju!

„Ega ta mind tõesti maha ei jätnud, ta ootab
mind vististe all — puude all, all orus. „Järele te-
male!“ Nende mõtetega ronis ta jäatanud mäekülge
mööda alla ja hakkas puude all naist otsima — aga
ei leidnud.

Ööpimeduses ei ole kaugele näha, tähed palju ei
valgusta, kuud ei ole. Ta katsus häälitseada, huigata,
aga see kõlas õige õudselt, sarnaselt öökulli häälele.
Ta kokkus iseenese häält kuuldes.

„Siin puude all tõesti teda ei ole,“ mõtles ta,
„aga ehk ootab mind veskisillal? — Kiiresti sinna!“
Ei olnud kerge peaseda veskisillale. Kantsi all orus

keerleb kiire vooluga ojake, sellest ei saa üle. Enne olid nad üksteist aidates ojakesest päevavalgel kive mööda üle tulnud, nüüd, pimedas ei leidnud kive, ei leidnud kivide kohtagi. Küll katsub mees oma kepiga ojakese äärt mööda üles- ja allapoole vee sügavust ja otsib kivilist ülekäigu kohta — aga ei leia. Ta võtab nõuks läbi kantsi minna. Öö on külm, naine võib silal oodates ennast ära külmetada, peab ruttama! — Ta kobab kepiga pimedas edasi ja jõuab jalgteele, mis niinimetatud „põrguhaudade“ suu eest mööda viib. Ehk küll teerajake paiguti õige vaene, viib ta ometi läbi kantsi maanteele välja.

„Põrguhaua“ suu eest mööda kobades tuleb talle tundmus, nagu tuleks säält seest keegi talle seltsiks. Tal üks kõik, olgu ta vaim või ihuline, häa või paha, inimene või loom. — Aga ometi ei tule! Ta seisatab, ootab — ei kedagi! Ta katsub hüüda, kuhu see tuli- ja ometi jäi, ehk on ta tema oma naine! Asjata, — tema oma hääl on talle enesele kohutav, metslooma hääl. Teise „põrguhaua suu ees samane lugu — aga ka tagajärjeta. — Ta kobab edasi. Sääl on kaks jämedat murdunud puud risti üle jalgteel. „Need oleme meie,“ mõtleb mees, „nagu neid, nii ei tõsta ka meid — meie abielu — keegi enam üles, meie oleme murdunud, jäädavalt!“ Ta ronib üle esimese puu, teise alt läbi ja kobab edasi. Kantsist läbi minnes soovib ta, et ometi mõni müür ümber kukuks ja teda oma alla matak, — aga ei kuku. Kui ometi mõni kivigi müürilt alla kukuks hirmutiseks, mõni koletis ehk vaim liigutaks, või surnu sääreluu vinguks, — aga ei midagi. Ta katsub üht müüri külge, aga see seisab kindlalt. Edasi kobab ta. Peagi on ta maanteel. Vahutava ojakese saatel lähineb ta põksuva südamega sillale. Kas ootab teda tema naine sääl? Kas ootab sillal?

Sild on tühi!

Suure kiirusega tormab kevadine lume vesi silla alt läbi, järve pilliroogu, luge ja kõntsa ühes kiskudes, et seda allpool tammi, möldri õue kohal jälle kaldale keerutada.

Sild on tühi, tühi on ka mehe süda ja pää. Kõik on otsas — ka mõistus!

Kurvalt seisab ta hulk aega sillal — ei tea mis teha, mis mõtelda; mõte ei tahagi enam tegutseda, jääb seisma. Ühetoonilise kurva kohinaga langeb vesi tammist alla, kust, alt ülesse, aur ja veepiisad tõusevad kuni silla käsipuudeni ja tantsivad lustikalt ööpimeduses nagu saladuslikud veevaimud, lastes eneste riides kahvatanud tähtede helki, nagu peidetuid kalliskivisid vilksutada. Nagu näkkide igatsev-meelitav laul kostab vee kohin mehe kõrvu ja nagu kuuluks kohinas üksikuid hääli: „Keda sa ootad, mees, kesköö tunnil, keda sa otsid? Sinu naine ei ole sinu päralt — iial ei leia sa teda enam — iial ei saa sa teda enam kätte! Vaata siia alla, tule meie juure, meil on uhked lossid ja paleed siin all, siin on õnn, meie tahame sind armastada ja ei jäta sind iial maha. Tule, ela meiega õnnes!“

Veel seisab mees — ta ei tea mis teha. Siis — nagu liigutas end miski tema soontes — pea läheb selgemaks, oleks nagu tahaks talle ta mõistus tagasi tulla.

„Ei.“ ütleb ta jõe kohinale, „veel mitte, jätke mind! Ma toon teile ohvri — ma annan teile pandi — jätke mind!“

Pikkamööda ja aeglaselt võtab mees sõrmuse sõrmest, kuldsõrmuse, laulatuse ja abielu püha märgi ja laseb teda aeglaselt üle allapoolse sillakäsipuu jõkke langeda: „Säh jõgi, võta ja kanna sina teda, mina ei jaksa enam! Kui mu naine armukadeduse maaniast terveks saab, siis anna teda talle välja, et ta mu

õnne mulle jälle võiks tuua — niikaua hoiab! Ja jõgi võttis ja hoiab.

Aga kuhu nüüd, mis nüüd?

Tõesti ei tea mees, kuhu minna. Tal ei ole enam kodu. Ta sammub allapoole teelahkmetele, et kuhugi minna, aga et otsusele ei jõua, kumbat teharu minna, siis pöörab tagasi ja läheb Tondikõrtsi teelahkmetele. Et ka säääl otsusele ei jõua, kumbat teharu minna, siis läheb kiriku ja Tõrva poolsetele teeharudele, ka säääl ei jõua ta mingisugusele otsusele, missugust teed minna ja tuleb jälle tagasi veskitagustele teeharudele. Nii käib ta teeharudelt teeharudele juba kaua kaua aastaid ja ei jõua ikkagi otsusele, kuhu poole ja missugust teeharu minna, sest et tal tõesti kuhugile minna ei ole, ühesugused teeharud kõik. Vahetevahel jookseb jälle veskisillale vaatama, kas tema naine vast teda sillal ei oota.

Siis otsib ta oma naist kord puude alt, kord kännu juurest, kus nad istusid, kord „põrgu hauast“ ja varemete vahelt, kord jõe ja oja kallastelt, mägedelt ja orgudelt, lükkab varemetses aegajalt mõne kivi müürist kolinal alla, või mõne tüki müüri ümber ehk torni viltu. Õudselt huikab vahest oma naist, öökulli häälega, tunneb siis ise oma häälest hirmu ja põgeneb teeharudele, et kuhugi ära minna. Käib kõik teeharud läbi, ei tea missugust teed minna, tuleb jälle tagasi ja otsib endiselt oma naist.

Pea samane lugu on ka tema naisega. Pääleselle, kui ta mehe maha jättis lippas ta kiirel sammul koju. Aga, et mees tüki aja ootamise järele ei ilmunud, valdas teda korruga äramõistmata ahastus ja kahju mehe järele. Ta paneb ennast kiireste riidesse, võtab laternaga tule ja läheb kantsimägedele meest otsima. Endise koha päale jõudes ei leia ta teda eest. Lõpmata südamevalu ja süütunne panevad ihu värisema ja pisa-

rad lainetama. Ta otsib läbi kõik mäed ja orud, kõnnib teerajad ja puudealused, aga kõik asjata — meest ei leia. „Kui ma ta veel kätte saaksin!“ on tema ainuke mõte. Ta kõnnib jõe- ja ojakese äärt pidi üles ja allapoole, arvamisega, et vast ehk need tema mehe on omandanud. Tõenduseks otsib ta kaldalt, voolust väljaveeretatud mehe kübarat või keppi. Aga ei midagi. Ta küsib veekohinalt teateid oma mehe üle, aga see ei vasta inimkeelil ja vihaselt tormavad, kiire vooluga, ojakese ja jõe veed üle kivide oma rada.

Nii vilgub tuli juba kaua kaua aastaid, kord ojakese ja jõe kallastel, teeradadel ja mäekülgedel, orgudes ja puude all, kantsi varemets põliste müüride vahel ja „põrguhaua“ käikudes. Vahete-vahel huikab ta hele häälega oma meest, aga tema hääel kõlab kui öökulli huikamine, mida ta ise kardab ja põgeneb hirmunult ise oma hääle eest, aga tuleb jälle, huikab ja otsib oma meest.

Nii kordub see iga aasta lumelagunemise ajal öösiti.

Aga kui ilmuvad puudesse pungad, lehetuped lah-tilöövad ja näälikesed end mäenõlvadel näitama hakkavad; kui ööpik omad esimesed viisid vilistab ja toomingaõie lõhn kevadist õhku magusaks muudab, siis kaovad ka nemad — varemets vaimud — teadmatusse. Kõik suvi läbi ja talv tagant järele, ei ole neid märgata. Aga kui läheneb kevad, kui lumi lagunema hakkab, siis on ka „nemad“ jälle platsis — iga aasta.

* * *

Teekäija, kui sa kunagi lumelagunemise ajal juhitud Helme kantsist mööda käima ja kuuled kantsimägedel öökulli huikamist, siis tea, need on „nemad“. Kui sa näed vilgu- või eksitulekest kord siin, kord sääl,

kantsis ja ümbruses ja jõe kallastel, tea — tea, see on „tema“. Kui sa kuuled kivi müürist langevat või mõni torn on viltu vajunud, see on „tema“ töö. Kui sa teeharude vahel kantsi kohal halva teega sõites mudasse kinni jääd, siis tea, et selle tee on „tema“ mudaseks tallanud, teeharudelt teeharudele käies, et saaks otsusele, kuhu poole minna.

Mõtles ka mõnikord vaikselt videviku tundidel vaeste varemete vaimude päale, kes teineteist taga igatsedes, üksteist otsivad, aga iialgi ei leia, sest armukadeduse-tont ei luba neil iialgi kokku saada.

Nad on vagusad vaimud, ei tee kellegile kurja.

Siis tea ka, teekäija, kes sa veskisillast üle sõidad, et sääl tammi all puhkab varemetevaimude õnn — kuld laulatussõrmus. Lumelagunemise ajal, teatud ööl ja tunnil kerkib sõrmus jõe põhjast veepinnale ja ootab igatsedes, kas keegi tuleb teda võtma. Siis tuleb noorik kiireil kergeil sammel, nagu erutatud irv ja kahmab õnnetundel kahel käel sõrmuse järele. Aga enne, kui ta sõrmust puudutada saab, tuleb talle meelde üks teine sõrmus, see on tema oma sõrmus — kuld laulatuse sõrmus. Selle on ta kunagi mehe silmade ees vasaraga armukadeduse maanias lömmi tampinud ja oma pruutkleidi tükkideks käristanud. Silmapilk tuleb talle armukadeduse kirk peale ja enne, kui tema sõrmed sõrmust veepinnal jõuavad tabada, langeb see tagasi jõe põhja. Jõgi ei anna oma saaki armukadedale, sest nii on käsk.

Õudsus südames, pöörab noorik pettunult varemetsesse tagasi otsima oma meest ja kaob hiljem kevadise õiteõhusse, et järgmisel lumelagunemise ajal uuesti sõrmuse püügiga õnne katsuda.

Aeg-ajalt tuleb möldrirahvas või keegi veskilistest jõe vett võtma; kas võiks see küll iialgi juhtuda, et

sõrmus neile pangi võiks sattuda? — Võib olla! —

Sõrmus tooks tema leidjale õnne. Siis leiaksid ka vaesed varemetevaimud rahu ja neil ei pruugiks enam igal lumelagunemise ajal varemete ümbruses ümberkolada.

LAHUTATU!

*Istun mõttes vaatan oma ette
Õhtu hämaruses, öö ju jõuab kätte.
Kurvad kujud virvendavad meeltes,
Leina laulu mängvad elu keeltes!*

*Silmas sünnib pisar mure sunnil,
Pikalt paisub, veereb vaiksel tunnil.
Hinge asub tühjus, õudne pime,
Elul pole väärtust ega nime!*

*Tühjuseks saanud lootus, usk ja arm,
Ülbelt naeratab veel saatus karm!
Valus pisar, kus veel kaua silma
Tekkid, leinalooriks muutma ilma?*

*Kus on eluea vaeva vili?
Kõik on hävitanud elu-tuli!
Ligineleb elu-õhtu, öö —
Pea lõpeb kõik mu päeva-töö!*

*Sest veel mõttes vaatan oma ette
Õhtu ämaruses, öö pea jõuab kätte.
Kurvad kujud „lahutatu“ meeltes,
Leina laulu mängvad elu keeltes!*

15. II. 30.

Truudus.

Linna pargis istusid kaks noort, vana pingi peal, suudlesid ja vandusid igavest truudust.

„Niisuguseid registreerin ma igapäev omal turjal mitu“, ütles vana pink, „truudust ei olegi ilmas olemas.“

„On“, ütles koer, kes noorepaari jalgade ees lamas ja käppa lakkus.

Mõni aeg hiljem istus sellesama vana pingi peal üks üksik inimene — üks neist, kes olid vandunud igavest truudust ja tema jalgade ees lamas sama koer.

„Truudust ei olegi ilmas“, ütles vana pink koerale, endist aega meeldetuletades.

„Ma ei mõtlegi teda maha jätta!“ ütles truu koer ja ajas ennast pingilistuja põlve najale püsti.

Õnn.

Lõpmata õnnes ja armastuses elasid mees ja naine omas viletsas urtsikus, tehes rasket tööd ja süües oma kehva leivapalukest.

Seda nägi küllus ja ütles: „Oo—o—ohh, kallis varandus raiskub viletsa varju all!“

Kuulis seda õnne ja armastuse jumalanna ja ütles: „Kõike maailma õnne ja armastusega üle külvata, ei midagit, ega kedagit vahele jätta — see on minu asi; seda õnne aga sealt leida, see on inimeste oma asi.“

Igavene kellalööja.

Legend.

Küll palju kordi olen Helme vanast kirikukandsust*) mööda käinud ja igakord on tekkinud himu kandsu peale kõndima minna; ise astuda nendele mahavari- senud kividele ja prügile, aga ikka on olnud kiire — ei ole aega — peab jääma teiseks korraks.

Aga nüüd ei jõua kiusatustele enam vastu panna, pean minema, astuma ise vanale varemele, tema kive ise oma kätega kobama.

Tee ei vii seekord küll mitte just kandsu alt mööda, vaid eemalt. On pühapäev. Olen ühinenud teiste kirikulistega, et minna jumalateenistusele. Aga üle nurme paistab kands — paistab ja kutsub nii meelita- valt: „Tule, tule! Küllalt on neid, kes sinna (prae- gusesse kirikusse) lähevad, tule sina siia! Mina olen üksi ja sina armastad ka sagedasti üksi olla — meil on midagi ühist! Aastasadasid ei ole mul enam kiri- kulisi olnud, eks tule sinagi — tule, ma ei saada sind tühjalt ära!“

Veri lööb pähe, ma ei jõua kutsele vastu panna. — „Ma tulen, Helme Lorelei, ma tulen, ka siis, kui sa mind enam tagasi ei lasekski!“

Eraldan ennast teistest kirikulistest, ja silmapilku tarvitades, mil minu läheduses kedagi kirikulist ei ole, säen sammud otsesihis üle nurme kandsu poole. Lähen üle kõrre, kahest viljarõugust mööda, üle kartulivagude,

---

*) Ma kirjutan kands ja mitte kants ehk varem, sest rahvasuu räägib ikka kands — kirikukands.

sest — on sügisene aeg. Päike paistab kurvalt, aegajalt üksikust pilvepongust varjatult; puhub tasane jahe tuuleõhk.

Kiriku tornikell hakkab helisema — „jutlust lüüakse sisse“.*) Aga mis see on? Jään seisatama — kuulatama, — ei, minu kõrvad ei peta mind mitte — vana kirikukandsu müüriosas lüüakse ka kella. „See on muidugi minule, olen ju ka kirikuline“, mõtlen, ja kii-rustan samme, et mitte hiljaks jääda.

Võtan kübara peast ja astun argsetl endise püha-koja rusudele, milline risu ja prügi nüüd, aastasadade kestel, õhukese rohelise samblaga, nagu tepichiga kaetud. Vaatan ümberringi, kas keegi ei võiks vast mind näha, ja kui leian, et vanadest müüridest täiesti varjatud olen, lasen samblaga kaetud prügile, otsekui altari eelsele järile põlvili maha, et palvetada. Katsun oma mõtteid koondada ja eneses pühalikke tundeid äratada, et palvetamisega kuidagi hakkama saada. Aga see ei lähe tõsiselt korda. Palvetamine näib nagu naeruvääriline olevat. Katsun ikka veel — aga mõtted ei kuula sõna, ei koonu palvetusse. Kõiksugused asjad, ilmalikud ja vaimulikud, mineviku ja tuleviku kujud, kõik jooksevad nagu kino lindil kiires korras mõtetest läbi — kõik on nagu puder ja kapsad ühes potis ja podisevad keemist, ilma, et midagi välja keeks. Siis tuleb meele, et olen just tõsine kirikuline, on ju kirikus ka sagedasti just nii. Ei hakkagi enam oma mõtteid ega pead koondamisega vaevama, vaid jään ükskõikselt prügi peale seisma, silitades käega mõnd kivi ja ülesjäänud müüritüügast. Vaatan kiriku poole ja kahetsen, et ma nende seltsis ei ole kes sääl on ja ainuke rumal olin, kes tuli siia, kuhu tarvis tulla ei olnud.

---

*) Rahvasuus tarvitav kõnekäänd.

Jahe on, — kiirest kõndimisest on ihu higiseks läinud ja nüüd tikub jahtuma. Tunnen ükskõiksust ja väsimust. Vaatan müürikõrvale päiksepaistelise koha — istun sinna — kisun palitu krae üles, üle kõrvade — toetan laisalt nina palitu krae vahele ja selja vastu kivi müüri. Andes ennast ükskõiksusele ja tuimusele, mõtlen, et tulgu nüüd või veeuputus!

Ei tea, kas olin magamas või olin ärkvel — arvan, et olin ärkvel, aga kindlasti ei tea. Aga korraga näen, et on kirik — päris kirik ja mitte kands, Et on seinad ja katus, ukсед ja aknad ja ka kiriku sisemus on — on ka torn ja tornis kell, ja kella juurest ulatab nõor peaaegu maapinnani. Näen, et olen poolkülitu kiriku seina ääres maas ja nina on tõmmatud palitukrae vahele, sest — on külm ja väsimus. Sügav lumi kaatab maad ja uut tuleb ühtelugu juurde. On õhtune aeg ja ilm on juba kauniste pime, aga näen, et hulk inimesi — mehi ja naisi — on virgasti tööl, lund kiriku ümbert ja tee pealt ära rookimas. Vali mõisahärra (rüütel) on käsu annud kesköö jumalateenistust mitte enne ärapidada, kuni ta tuleb, sest täna on viimane päev enne suurt paastu ja usukombe järele peab täna kesköö jumalateenistus peetama, et koguduse liikmed võiksid omad patud äraanda. — Kogu vallarahvas on käsutatud kirikusse, aga enne peavad kiriku ümbruse ja tee suure maantee pealt alates kuni kirikuni, lumest puhtaks rookima, et härral mõnusam oleks keskööl kirikusse sõita. Keskööni tahab härra veel elu maitseda — tahab trallida — orgia on täies käigus. Keskööst peale algab suur paast, siis saab muidugi küllalt pingutada kuni Lihavõtteni; ligi kaks kuud tuleb vaikselt elada ja kõikidest elulõbudest äraütelda. Sellepärast on täna tarvis veel täiel mõõdul lõbutseda. Keskööl läheb ta kirikusse, annab patud ära ja kõik on korras.

Kesköö läheneb. Kirikus on kõik valmis, täi- päält nii kuidas kord ja kohus. Pikkisilmi oodatakse härrat. Orjadekari on valvel luudade ja labidatega uut juurdetulevat lund ära koristama niipea kui härra ilmub.

Aga härra ei ilmu veel.

Juba on kesköö mööda, aga härra trallib ikka veel. Kirikus on käimas pühalik talitus. Orjad on langetanud põlvili — luude ja labidaid jätnud kiriku kõrvale hunikusse. Mõned üksikud mehed on veel tee- äärt mööda valvel, sest lund sajab ja härra on oodata.

Kirikuteenistus on lõppenud — aeg on juba õige hiline. Inimesed hiilivad kodudesse — aga härra ei tule ikka veel.

Kirik ja ümbrus on tühi, kellamees on lõpukella helistanud ja kiriku ukсед lukku pannud, — hommik ei ole enam kaugel.

Nüüd on lõpul mõisas orgia. Kiiresti koristatakse pudelid ja klaasid, ja väsinud neitsidele antakse luba ära minna. Härra on kirikusõiduks käskinud hobuse sadulasse panna.

Taevaserv valendab juba hommikusest koidust, kui härra omas rüütlikus ehtes tugeva hobuse seljas kiriku ette jõuab. Otse minu lähedal peatab ta hobuse. Tema nägu punetab joomisest ja vihast, sest et kiriku ümbruses ühtegi inimest enam näha ei ole. Vihaselt haarab ta kellanööri ja hakkab helistama. Papp ja kellamees jooksevad kiriku juurde. Nähes vihast rüütli kahmavad nad kübara peast ja langevad põlvili, käsi rüütli poole paludes välja sirutades.

„Kuidas tohtisite missat ära pidada, enne kui ma tulin, alatud koerad!“ kisendas rüütel vihaselt, „kas teie laiskuse pärast peavad minu patud andmata jää- ma?“ Ta tõmbab mõõga tupest ja pistab kellamehe

südamesse ja ähvardab papiga sedasama teha, kui ta missat jalamaid uuesti ei korralda. Rüütli hobune ajab ennast tagumistele jalgadele püsti ja kellamehe rinnast purtskab, veri pritsib hobuse kõhu alt läbi mitu piiska minu palitu rinnaesisele.

Siis kahmab rüütel jälle kellanööri ja hakkab helistama. Ma nägin, et rüütliil on mõte niikaua helistada, kuni vallarahvas kokku tuleb ja papp kirikuteenistuse ära peab, nii et rüütel omad patud saab ära anda.

Siis ma nägin, kuidas tulid võõrad sõjamehed, võtsid papi vangi ja lõhkusid kiriku ära. Rüütel helistab aga ikka edasi, sest patud olid alles äraandmata.

Suures ärevuses olin püsti karanud ja lahkusin kiiresti, et koledast kohast eemale jõuda. Palitutasusse pantud kivitükikesed, mida enne olin mälestuseks võtnud, viskasin kandsu poole tagasi, olles arvamisel, et rüütel laialikantud kirikuosakesi võiks ehk mil-laski tagasi nõudma hakata.

Kirikus oli jumalateenistus lõppenud, sest üle kõrre minnes kuulsin, kuidas kell helises — „jutlust löödi välja.“ Selgesti kuulsin ka kuidas tagaselja kandsukell vastu helises ja arvasin nagu nägevat, kuidas rüütel kellanöörist tõmbab. Kui kirikukell vaikis, vaikis ka kandsukell ja ma nagu oleks näinud, kuidas rüütel ühes hobusega kandsu kivide ja prügi vahele nagu vari ja udu ära kadus, et järgmisel korral, kui kirikukell heliseb, kivide vahelt jälle varjusarnaselt oma ratsuga välja ilmuda kirikukellale vastukajaks ka oma kandsukella helistama.

Nii kestab see ilmlõpmata edasi, kuni kord aeg peaks jõudma, et kirikulised kandsu kividel palvetavad ja papp rüütli patud vastu võtab, siis alles pääseb rüüt-
tel rahule.

Üle kartulivagude sammudes lõin silmad alla ja

nägin, et minu palitu rinnaesisel oli mitu vere piiska. Kohkusin esiteks ja pidasin seda kellamehe verepiiskadeks, aga siis märkasin, et suure ärrituse tõttu minu nina verd tilkus.

Tüki aja pärast tagasi vaadates ei olnud kandsu enam näha. Tõesti — kands ei olnud mind tühjalt ära saatnud — ma olin tubli jutluse saanud. Teiste kirikulistega ma enam ei ühinenud, vaid läksin kõrvalisi teesid pidi üksinda koju.

Inimesed ja jumalad.

Seda on juba palju aastakümneid tagasi, elas ühes alevikus jõe läheduses, lesknaine Maret oma alaealise pojaga üüri-toakeses. Tema mees oli juba mõne aasta eest surnud: oli linavooriga Pärnus käies talvel külmetanud; jäi haigeks ja suri.

Vaest viisi toitis Maret oma pead ja kasvatas poega. Ta oli kidura tervisega, tegi suvel päiviti kergemat tööd, põdes vahete vahel; sügise poole korjas sakstele metsa-marju ja seeni, talvel ketras, kodus sukki jne., õmmeluses ei olnud ta osav.

Sellessamas majas, Mareta vastu, pahempoolses toakeses, elas juudi perekond, mees, naine ja Mareti pojaga pea üheeline, nende poeg. Juudil oli üheksa ametit, kümnes nälg. Ameti poolest oli ta rätsep, käis taludel õmblemas, kodutöö ei olnud sel ajal veel moodis. Vahete-vahel oli ka tööst puudus, ehk küll juut odavasti õmbles; siis käis ta kaubakastiga ümber ja müüs kõiksugu kribu-krabu juudi kraami, ostis ka orava-, tuhku- ja muid pisikesi nahku, jõhvi, karvu ja vanu peaharjasid jne. Ehk küll kehvalt, aga elasid ära. Kui

poisike juba „jalgu hakkas päran vedama“, ja pisut meelt mõistma, võttis teda üks kaubajuut hea mehe poolest ligi ja viis teda Lodsi, ühe lähedalt sugulase, rikka juudi kasvandikuks. Mis ametit ta seal õppis, ei ole teada, vististe midagi juudi „geschefti“. Varsti peale selle — oli kevadine aeg — juudil oli mitmesugust kraami kokkuostetud, ta pakkis kõik ilusasti pambu sisse, sidus pambu nõoriga selga ja astus jala teele, et linnas kaupa kasuga maha müüa ja uut sisse osta. Ühtlasi võis ka teeäärsetes taludes sees käia ja kus sobis, „üks veikene gescheft teha“. Ta läks ja — ei tulnudki enam tagasi. Iilm on kuri, ei tea mis juudile juhtus. Hanele ootas ja nuttis, nuttis ja ootas mitu aastat, aga juut jäi kadunuks tänapäevani.

Kehvalt ja vaevast viisi elasid kaks leske. Iga päev saivad nad ühises köögis kokku, kust neile ka ühine uks hoovi poole välja käis. Läbi said nad omavahel ilusasti.

Kuigi elumured õige raskesti peale rõhusid, lidasid naised sellest hoolimata sagedasti köögis, nagu pääsukesed aiateibas. Süda saab nagu palju kergemaks ja elumured kaotavad oma teravuse, kui saad kellegile ennast väljapuistata, kellegile, kes sinust aru saab, sind mõistab, sinu muljed üle võtab. Hanele ja Maret võisid seda. Ühiselt jagati elumuresid, kuigi kumbki iseenese ette elas. Nii läksid aastad, kuigi viletsalt, aga läbi saadi, ka üür sai maksetud.

Ühel heal päeval tuli Hanele poeg Hajim Lodsist koju. Esiteks olti lõpmata õnnelikud, aga peagi muutus kurss. Hajim oli ülemäära kärsitu ja ulak, kuigi mitte kelm, aga täis elu ja rahutu iseloomuga. Varsti olivad poisid, Hajim ja Hans (Mareti poeg) nii sõbrad ja üksteisesse siirdunud, et pilgukski lahku ei läinud — just nagu kokku kasvanud. Päevad otsa jahmerdasid

poisid ümber, ega mõtlenudki tööd teha — aga süüa tahtsid. Ka viimase rahakopika nirusid poisid emade tagant välja. Üsna häda oli poistega! Viimaks olid emad nii kitsikusse aetud, et olid sunnitud leiva päte poiste eest ära peitma, kui ei tahtnud, et poisid viimase leivapala oleks aidanud majast ära süüa. Juba pidasidki emad aru, et kuidas poistest lahti saada, — aga sellele tuli ootamata lõpp. Ühel päeval pakkisid poisid oma asjad kokku ja läksid ära. Kuhu? Seda keegi ei küsinud, sest õnn oli, et koerdest lahti saadi ja ise nad ka midagi ei ütelnud.

Aga kui mitme päeva pärast poistest enam midagi kuulda ei olnud, tekkis ahastus emade südamesse ja — pahandus tuli. Köögis toimetades süüdistas Maret Hanelet, et tema poeg on Hansu ära võrgutanud ja meelitanud ilma mööda vedelema ja nüüd ei tea, kus poisid on, või ehk on kuhugi otsagi saanud. Hanele jälle süüdistas Maretat, et tema poeg oma halva seltsiga olla Hajimi aja ära viitnud, nii et see ei ole saanud tööle hakata, sest Hajim olla ütelnud, et ta mõistvat kingsepa tööd ja olla lubanud suure töökoja asutada.

Nii tülitsevad naised.

Aga varsti oli mõlematel nutt varaks ja siis kahetsesid nad vastastikku, et olla oma etteheidetega teisele liiga teinud ja palusid teineteiselt andeks. Enamasti iga päev oli kõnelus poegadest, kord pahas, kord leplikus toonis:

„Jah, läksid, ehk on see Jumala tahtmine, mis meie sinna võime parata!“

„Eks Jumal tea ise, mis ta nendega teeb!“

„Ehk saavad veel õnnelikkudekski!“

„Võib olla, teenivad suurt palka!“

„Ja saavad rikkaks!“

„Ja saadavad kojugi raha!“

Nii umbes õiendavad naised. Aga vahest tülitsevad ka ja siis lepidavad jälle. Teinekord on kõnelus jälle umbes nii:

„Ei tea, kus nad küll võiksid olla!“

„Võib olla on mere põhjas — uppunud!“

„Jah, ja kasvata lapsi kaladele söödaks!“

„Küll on hirmus!“

„Ikka sinu poeg on süüdlane, kui nad hukka on saanud!“

„Kus siis minu poeg võib süüdlane olla, ei oleks sinu poeg olnud, minu poeg ei oleks üksinda kuhugile läinud!“

„Aga ehk on neil juba majagi ostetud ja elavad säääl!“

„Ega seegi võimata ei ole!“

„Ja tulevad viimaks kodugi, ilusad naisedki võetud!“

„Ja targaks nad õpivad laias maailmas!“

„Hajimil oligi juba viis keelt suus.“

„Ega Hanski maha jää, õpib ka.“

Nii need naised, kord tülitsevad, kord jälle lepidavad, säälsamas nutavad, säälsamas naeravad, vahest koguni kallistavad üksteist, Kõik ikka poegade pärast. Üldiselt on nende vahekord südamlilik.

Jälle venivad aastad — aastad. Juut ja kristlane jõuvad vaevalt veel hinge sees pidada — viletsus, vaesus ja nälg on neile varaks. Head inimesed toetavad neid vahest, muidu oleks ammugi sürm suu ääres; aga seda ei jatku elamiseks. Üüri ei ole nad ammugi enam maksnud. Seda ei ole neilt ka keegi nõudnudki. Majaperemees on jõukas inimene, temal on alevi keskel kauplus see lubab lähedalt elada ja seda natukest üüri ei hakka majaperemees vaeste inimeste käest tahtmagi, tema ütleb: „Armas Jumal on mind küllalt õnistanud, mulle küllalt annud ja see on õige pisut, mis

ma talle nende vaeste inimeste kaudu tagasi annan.“ Majaperemees on muhameedlane, ta täidab oma Jumala tahtmist ja on õnnelik. Naised aga paluvad kumbki oma Jumalat oma hea peremehe eest ja kõigi nende heade inimeste eest, kes neil on aidanud hinge sees pidada. Jah, sa armas Jumal, ilmas on veel häid inimesi!

Ühel päeval tuli kirjakandja — ta tõi Maretile kirja. „Hanele, Hanele! Kiri, kiri!“ hõiskas Maret rõõmu pärast. Aga kirja sai ka Hanele, kes rõõmuärevuses naha seest ähvardas välja pugeda.

Hulk aega sai naistel kirju vaadata ja arupidada, mis küll pojad peaksid kirjutama. Missugune kallis pühadus — kiri pojalt! Küll kümme korda pöörati kirju tiiru, vaadati eest ja tagant. Ja missugune märk veel kirja nuka peal — laeva märk — oh Jumal! Ja selge nimi kirjal, ühel kirjal Hanele, teisel Maret — just nende omad nimed — nende omad pojad kirjutavad! Ja siis ometigi nad ei olnud poegi kasvatanud kaladele söödaks!

Suure pühadusega ja aukartusega avasivad nad ümbrikud, kumbagis ümbrikus oli kiri ja päevapilt. „Oh Jeesus!“ — „Oh Mooses!“ Pilte vaadates tuli naistele vesi silma ja tekkis järgmine kahekõne:

„Minu poeg!“

„Minu lihane poeg!“

„Minu veri!“

„Minu oma liha ja veri!“

„Ei ole ta sugugi muutunud!“

„Kui elus, kui elus!“

„Ja missugune uuri kett — vist kullast!“

„Ja missugune kübar peas — just kui meie peremehel, kui peremehel!“

Kumbki naine vaatas oma poja pilti just kui mõnd

jumalust. Ja siis hakati kirju lugema. Küll loeti neid või sada korda läbi. Iga päev mitu korda, kuni pähe jäid.

Ka raha olid pojad saatnud. Maja peremees aitas neil raha renteist kätte saada, seda oli kumbagile 18 rubla 64 kopikat. Kui hea inimene oli ometi Hanele ja tema poeg, mõtles Maret. Missugune väärtusline armas hing on ometi Maret ja tema poeg, arvestas Hanele. Jah-jah, naistele tulevad meelde endised päevad, kui poisid olid veel väikesed. Kui oli juudil pühad tulekul — kui oli tarvis nende vastu valmistada, tuba ja pesu peseda, triikida, toitusid valmistada jne. juut ei mõista pühipidamisega nalja, peab kõik olema täpselt Moosese käsu järele, — siis viis kristlane juudi lapse oma tuppa, et juut vabalt talitada võiks; mässas ja mängitas kristlane kahe lapsega, kuni juut töö lõpetas. Pahur ja vastik oli see noor juudas, aga laps pidi hoitud saama. Kui siis juut oma lapse ära viis, puhastas ta teda ja kuristas tal suud ja muid keha osasid — laps oli ju roojane ja pidi kristluse mustusest juudiusu kombe järele puhastud saama. Selle operatsiooni ajal kisas laps, et tahtis toa lõhki ajada. Ei läinud juut ise, ega lasknud ka oma last ilma tungiva tarviduseta kristlase tuppa, Mõnikord oli see aga möödapääsmata tarvilik ja siis ütles juut kristlasele tänu sõnagi ära. Kristlasele tundus juudi tänusõna aga natuke nagu külma-võitu.

Mõnikord oli jälle Maretal tarvis kuhugi minna, olgu tööle, olgu mujale, ehk pühade vastu valmistada, siis võttis juut kristlase lapse oma hoole alla, kiigutas poisse ühises hällis ja toitís mõlemaid oma rinna otsas. Kiskasid poisid ja panivad mõnikord üksteisele kápaga näkku, ei tea, kas pidasid juba aru, et tarvis Ameerikasse minna. Vastik oli see kristlase lapse-koi, aga

ei olnud parata, laps pidi valitsetud saama. Ja kui siis kristlane lapse ära viis ja juudale tänu avaldas, tundis juut tänust nagu ennast haavatud saavat. Tänu ärajäämine oli aga veel enam haavav.

See kõik oli aegil, mil naistel mehed veel alles olivad. Aga mehed palju kodus ei viibinud, nad olid alati töödega seotud ja paljuks siis mees õige suudab lastega jannata.

Kui juhtus, et lapsed mõnikord jäid haigeks — oh, kuidas olid siis naised üksteisele abiks soperdamas ja toperdamas, et väikesed jälle terveks saaksid. Ot-siti kõik rohutagavara klaasikesed ja tilgakesed, pulb-rikesed ja salvikesed välja, säeti ja sihiti, et aga hai-gust, võib olla koguni ähvardavat surma — mille eest Jumal ise hoidku — kõrvaldada. Ei olnud juttu tänust ega tasust. Võõra lapse häda oli niisama valus, kui oma lapse häda. Ka tilga piima, mõni kopik raha ja muidki asju laenasid naised üksteisele. Maksid jälle ära, kui saivad ja mõni pisike asi jäi ka maksmata — unustati ära.

Ja selles samas tuuris elasid naised veel täna-päevki.

Sellele kahehäälelisele „laulule“ oli viimaks maja-peremehe kolmas hääl veel juurde tulnud. Kui hea inimene oli ometi majaperemees, mis oleks saanud vaes-test naistest, kui ta neid oleks ajanud korterist uulit-sale. Seda ta ju võis, sest üüri ei jõudnud naised ammuigi enam maksta. Aga ta ei teinud seda, ta andis neile mõnikord andeid veel pealegi, kui häda õige kibedaks tikkus minema. Ja talvel kärelda külmaga lubas ta naistel oma puukuurist sülekesega puid võtta kütteks.

Need olid inimesed.

Inimesed saivad omavahel ilusasti läbi, ei nurise-

nud üksteise peale, olid valmis võimalust mööda üksteist aitama.

Mitte aga nii jumalad.

Nende vahel ei olnud leppivust, ega omavahelist lidistamist, nagu naistel, ega sädistamist, nagu pääsukestel aiateibas. Kurjalt ja kõõrdi vahtisid nad üksteise otsa.

Kui oli ühel jumalal pühipäev, ei võinud teised kaks seda kannatada; kui oli teisel ehk kolmandal pühipäev, ei võinud jälle teised kaks seda kannatada, olid tusased.

Kui saabusid jõulud, kui kristlase tuba lehkas pühade toidust, kärsutas juut nina ja muhameedlane käis ärritatud olekus, pildus ustega ja ähvardas kristlast tükkideks kiskuda, kes oma mädanud sealiha haigusega kihvtitab ja roojastab terve maja. Sedasama arvas ka juut ja sülitas terve nädalapäevad tagant järele. Kui kristlane jõuluõhtul küusekese juures rõõmustas ja jõulu laulusid laulis, tundus see tema mõlemale naabritele nii vänge ja vastik, et nad hääks arvasid temast täiesti kõrvale hoida, ega võtnud isegi tema hommikutervitust vastu. Kristlane aga palus oma kahe hea naabri eest oma Jumalat, et ta viimaks neid ometigi oma auriiki vastu võtaks, kuigi nad teda ei tunnista.

Kui tulid juudi pühad, kui ta oma usuleiba küpsedas, või muud ettevalmistust tegi — siis sabati küündlad põlema pani ja pühi usupsalmisid pomises, lukutasid tema mõlemad naabrid endid oma uste taha, ega teinud temaga midagi tegu. Niisugune juudinäru, ajab terve maja oma juudi haisu täis! Juut vaatas pühapäeval aknast välja ja nägi, kuidas sääli liivakoormaid veeti ehk muud tööd tehti ja mõtles iseeneses: „Tõesti seesinane rahvas on Jehoovast ärataganenud, et ta ei tunne pidada tema päeva, mis ta on säädnud inimestele

hingamiseks! *) Oh rahvas, rahvas! Jehoova halasta nende peale!" Ja siis järgnes palve oma kahe hea naabri eest.

Ja kui tulid muhameedlasele pühipäevad, kui ta tõi toitu lauale oma usukombe järele ja kui hobuseliha särises praeahjus, siis olid tema kaks naabrit nagu tuliste süte pääl. Kui läigas oli ometi see lehk, südame pani pööritama. Kõik need rumalad usukombed ei olnud muud kui jälkus ise, kas Jumalale niisuguseid küll tarvis peaks olema? — küsisid kristlane ja juut iseeneses. Muhameedlane oli iseenesega aga väga rahul: Ta teadis, et tema usk õige oli ja Allah oli teda selle eest ka kõigega rohkesti õnnistanud. Kahju ainult kahest vaesest naisest — andku Allah ise neile oma püha prohveti pärast andeks ja viigu neid paradiisi.

Nii jumalad.

Nende kolme inimese juures valitses lepplikus ja arusaamine üksteistest omavahel, kõigis neis asjades, mis puutus inimlikku maisesse elusse; aga kõik mis puutus jumalatesse, siis ei olnud enam üksteisest arusaamist ega leppikut olekut olemas. Jumalad kisklesivad oma vahel ja olid leppimatud ja vihased. Jumalad, nemad ei sündinud kokku!

Aeg venis. Vaesus ja vanadus olid naistel küürud selga kasvatanud ja peakese ettepoole alla litsunud, mille allpool küljes kortsus näokene nagu krobeline kol-tunud kapsalehekene alla maapinna poole vaatas.

Veel kord olid pojad neile raha saatnud; seda on juba mõned aastad tagasi ja nüüd ei tea nad neist enam midagi — kas on veel elus, või ei ole. Võib olla, on juba ammu mere põhjas — kaladele söödaks.

Vanadus ja vaesus on naised ühte tuppä elama

---

*) Nagu teada peavad juudid meie laupäeva oma pühipäevaks või hingamise päevaks.

asetanud. Üheskoos on soem, ütlevad nad ise. Ei jõua enam saada puukest ahjukütteks, ega leivakest suhupisteks, ei hilibukest ihukatteks, ega sukakest jalavarjuks. Elu ei ole ammugi enam elu; surm, kus sa ometi oled! Aga tema ei tule veel.

Alevivalitsus aitab neid natuke, head inimesed annavad ka, vahel sekka ka majaperemees — elu viireleb edasi.

Toa ühes nurgas on kristlase säng, teises on juudi säng, ta on ühe sitsiriidest sirmiga varjatud, nii et selle taga nagu iseäraline ruum sünnib. Sirm on juudile varjuks, et mitte kristlase sängi kohal seinal olev Jeesuse pilt talle nii kergesti silma ei puutuks.

Silmad on isegi poolpimedad ja nägemine väevane, aga Jeesuse okaskrooniga kroonitud pea nagu pistaks tal oma okkadega silmist ja südamest läbi. Vana Jom-Kipuri (iseäraline suur püha, kus juudid palvetavad ja paastuvad terve päeva) palveraamat, ema pärandus, on hoolikalt varjatud sirmi taha palverätikusse, et kristlane teda mitte ei näeks. Magamamineku eelset palvet lugema hakates viskab juut midagi riidehilpusid sirminöörile, abiks ja katteks, et kristlane tema palve pobisemist ei kuuleks.

Kristlane omas nukas aga ootab kannatlikult, kui juut magama heidab, põlvitab siis oma sängi ette, mille kohal Jeesuse pilt ripub ja palvetab, aga nii tasa, et juut seda mitte ei kuuleks.

Muidu on naiste vahekord südamlilik; nad askeldavad midagi, või valmistavad endile surmariideid. Mõnikord sädistavad ka, nagu pääsukesed aiateibas, aga see on nüüd juba õige katkeline.

Toa, mis ühe naise alt vabaks sai, kui nad ühtekokku elama asusivad, on majaperemees säädnud vöö-

rastetoaks. Sääl võivad võõrad, kes miskil juhtumisel alevikusse sattuvad, ööd olla, pisikese maksu eest.

* * *

Oli hilissügisene reedene päev. Terve päeva lõõtsus tuul ja sadas külma vihma lumelõrtsuga segi. Õhtu eel muutus tuul tormiks ja pillutas pilvi taeva all, kord ühte hunikusse kokku kuhjates, sügavmustaks tombuks, millest nagu pangiga kallates vihmalumese-gast märga alla sadas, kord jälle neid laialivisates, nii et selge taevast nähtavale tuli.

Sellel kurjal päeval tuli õhtu eel keegi hiinlane alevikusse ja otsis öömaja. Temal oli pakk seljas, milles siid oli ja käeotsas väike vineer karbikene, milles paberist väljatehtud iluasjad olid. Nende iluasjade valmistamises on hiinlased väga osavad; sääl on rattad, pallid, lehvikud, laualambid, küünlajalad, potid, vaasid, karafinid, mitmesugused lillesarnased esemed ja palju muud. Nad on ainult iluasjad, mitmekesisest värvilisest paberist kunstlikult tehtud — tõesti ilusad. Kokkupandult mahub neid pisikese karbikesse õige palju, lahti ja laiali võttes saab terve tuba neid täis; hiinlane müütas neid ja siidi.

Võõrastetuba oli kütmata ja külm, ei olnud enam mitu aega öömajalist olnud, ei olnud tarvidust kütta. Hiinlane oli läbi märg ja siidipakk üsna lige. Peremees juhtis teda naiste tuppa, see oli soe ja kodune; siin võis end kuivatada ja soendada. Peremees täna kaupluses ei olnud, kurja ilma tõttu ei olnud ostjaid ja pealegi oli tal täna — kui muhameedlasel — püha-päev, oli ju täna reede. Aga eila oli ta kaupluses hääd äri teinud ja oli sellepärast täna väga hääs tujus. Ta kinkis vaestele naistele kumbagile ühe rubla, nagu alati vaeseid meeldetuletatakse, kui midagi hästi on

õnnestunud ja käskis hiinlasel oma õõmaja eest ka naistele maksta, sest et on nende varju all. Hiinlane oli väga õnnelik sooja ja mugava öökorteri eest ja maksis juba öhtul enese eest rikkalikult ära. Kõik olid õnnelikud rahul.

Homme on laupäev, juutide pühapäev. Teatavasti algab see juba öhtul. — Saabus aeg juudil sabbatit vastuvõtma hakata, ta valmistas ennast palvele; pani sabbatiküündlad sirmi taga kastikese peal põlema, mis puhta rätikuga kaetud, sabbati tanu päha ja algas Thino'tit (iseäralised naiste palved). Vihastas esite kristlane Aga ta sai juudi palvest ja tõsisest olekust kaaskistud, — langes oma sāngi ette põlvili maha, pööras silmad Jeesuse okaskrooni kandva pildi poole ja palvetas vaikselt. Kõik see mõjus hiinlase peale nii sügavalt, et ta ennast mitte hoida ei jõudnud; ta võttis põuest kirju rätiku, laotas selle toa esipoolele, ahju kõrvale maha, istus sinna peale, keris jalad iste alla kokku ja palvetas omal viisil — pühalikult, vaikselt.

Lābi seina, peremehe kambri, kuuldus midagi iseäralikku hāālt, see oli naistele tuttav, see oli alati kuulda, reede öhtuti — kui peremees pūha vālja saatis — see oli peremehe palvetund. On ju reedene päev muhameedlastel nādala pūhaks.

Neli inimest palvetasid, igaüks oma jumala poole, tõsiselt, südamlilikult, ühes majas, ühe katuse all, tundes ennast üksteisega seotud olevat — sõpruses, kaastundmuses ja aitamises, palves üksteist kaasakiskudes ja lootes miskisuguse kõrgema võimu abi peale.

Vāljās aga māsasid jumalad ja tūlitsesid inimeste hingede pärast; pildusid üksteist pilverūngastega ja taevatāhtedega, viskasid üksteisele vett ja lund vastusilmi ja mõirgasid kiskudes ja rabeledes õhus ja puude latvus, murdsid maja katuse ja seinte kallal ja tungi-

sid läbi pilu ja lõhekeste tупpa, panid sabati küündla-
del tuled virvendama ja katsusid ärapuhuda lambike-
selt tulesilma, kristlase lauaserval.

Nii inimesed ja jumalad.

Palvetund oli lõppenud.

Peremees, valge pea ja samase habemega, austust
äratav vanamees, tõi hiinlasele tellitud õhtusöögi ja jäi
tükiks ajaks kodakondsetega kõnelusse. Hiinlane rää-
kis siitmaa keelt küll väga viletsalt, aga aru saadi. Ligi
keskööd soovisid neli usklikku üksteisele head ööd ja
igaüks ronis oma koikusse öörahule.

Hiinlane heitis ahjukõrvale põrandale, kuhu talle
ase valmistati, siidipakki pealuseks võttes. Ehk küll
juba asemel lamati, ei saanud need kolm, kes ühisesse
tупpa jäivad ja kord juba jutujoonesse olid sattunud,
niipea kõneluse köidikudest lahti. Üks ütles: „Nii-
sama noor see hiinlane, kui minu poeg, kui kodust ära
läks.“

Teine: „Just nagu olekski minu oma, aga nägu
ei ole see.“

Hiinlane: „Teie poegil ei olnud ikka nii pikka
juuksepatsi, ega laiju püksa.“

Üks naine: „Ja kõne hääl ei ole ka see.“

Teine naine: „Ega niisugust kanget hiina mur-
rakut.“

Hiinlane: „Ei tea, kus nad võiks olla.“

Üks naine: „Ehk on juba mere põhjas — uppu-
nud!“

Teine naine: „Jah ja kasvata lapsi kaladele söö-
daks!“

Hiinlane: „Või ehk on vast elus.“

Üks naine: „Ehk koguni on õnnelikud.“

Teine naine: „Võib olla ka rikkad.“

Hiinlane: „Jumal ei jäta kedagi maha.“

Üks naine: „Küll tema teab, mis ta teeb.“

Teine naine: „Jumal on igas paigas.“

Tasakesi vaikis nende jutt ja magus rahuline uni võttis neid oma kaissu.

Sabati küünlad olid lõpule põlenud ja viimased vaevalised vilgud kustusid üksteise järele. Lambi silmake laua peal virvendas veel ja sünnitas liikuvaid elavaid varjusid — põrandale, seintele, lae ala, magajate nägudele ja süngi riitele. Kartlikud, häbelikud varjud, ilmrahutult, püsimatult siblivad nad ühest teise. Need on jumalate hinged, nad on siia tulnud oma saaki saada. Neli magajat ja neli jumalate hinge. Miks nad nõnda püsimatult siblivad nende magajate kallal? Nad ei tunne igaüks oma ära ja nüüd jagelevad hääletuil sõnuil saagi kallal. Vaesed jumalad, minge ära siit! Siin on püha paik, siin on inimesed — vaiksed, rahulikud! Siin on nõdrad inimesed, väetid põrmulased, kes loodavad mingi kõrgema abi peale — jõuetud ja abitud olevused, aga ometi leplikud, kaastundlikud ja valmis üksteist aitama, kõiges omas nõtruses. Teie, vägevad jumalad, leppige esite üksteise vahel kokku, siis alles tulge inimesi jagama; muidu sünnitate inimeste vahel ainult viha ja paha! Jumalad minge ära ja jätke meid, inimesi, rahule!

Masked maha!

Kõne,

peetud Holdre maskepidul 27. nov. 1927 aastal.

Väga austatud maskeeritud ja maskeerimatud!
Kuna teie siin lõbutsete, süvenesin mina, kui vanem inimene, iseenesesse, vaatasin teie nägusid ja liigutusi

ja vabastasin omad mõtted ja tunded ikka enam ja enam igast välisest mõjust, andes neile piiramata vaba sise-tegevuse võimaluse.

Nii märkasin viimaks, nagu ei oleks teie enam teie ja ma nägin nagu oleks teie omas lõbutsemise keerises kõige oma kehakujudega ja liigutustega üheksainsaks koguks kujunenud, peaaegu pilvesarnaseks.

Selle pilve keskpaika tekkis esite tume täpp, mis kiireste suurenes ja selgines, kuni ta võttis viimaks mis-ki elav-olevuse kuju. Sellel oli raamat käes, mida ta ulatas mulle ja ütles: „Loe!“

Uudishimulikult võtsin raamatu ja hakkasin tema lehti sirvima. See oli üks ajaloo raamat, mineviku ja käesoleva aja sündmuste tõde. Suure innuga siirdusin tema tekstisse, lootes ometi kord tõtt teada saada. Sest see, kes selle raamatu mulle andis, selle nimi oli Tõde, Tõde ise — ja selle ajaloo raamatu pealkiri oli „Selge tõde“.

Aga, kui põleva huviga ma seda raamatut ka oleks lugenud, ei saanud ma seda ometi teha, sest kuhu ma ka iganes selle raamatu lehtedele silmad heitsin, tekkis ridadele kiiresti maske peale ja maske tagant hiilides olid asjad kõik segased ja ebatõelised.

Ma vihastasin selle üle, sest olin tõe lele nii lähedal — ta oli üsna minu käes, aga mõista teda ei saanud.

„ . . . meie mäletame ometi veel kõik seda suurt ja hirmust ilmasõda, ei ole olnud ennem nii suurt ja hirmust verevalamist ega viletsust, kui see oli ilmasõja ajal — ega ka niisugust põnevust sündmuste käigus. Praegusel silmapilgul on küll rahu, see tähendab — sõda just ei ole, aga põnevus on seesama, mis oli sõjaajal, sest peaaegu kõik ilm on keemas, otsekui nõiakatlas ja iga uus päev toob uusi suuri üllatusi juurde. Täna — täna jah, on kõik veel nii, aga sil-

mapilk võib plahvatus sündida, homset ootamata ja pöörab kõik oleva jällegi pea peale. Palju kõneldakse rahust, peetakse koosolekuid ja konverentse, rahu levitamiseks; ei ole iialgi enne rahu hääks niipalju tööd tehtud, kui praegu. Aga ei ole ka iialgi enne nii paa-nikaliku kiirusega sõja vastu valmistatud, kui praegu. Aga see kõik on igal pool ikka maskeeritud, olgu see rahu püüd ehk sõja hüüd.

Poliitikamehed töötavad maskede varjul omad tip-lomaatilised sepitsused, — rahvavalitsejad ja eestveda-jad on maskeeritud, — ühistegelased on maskeeritud, — eraisikud ja ettevõtjad on maskeeritud, — rahuapost-lid või pacifistid on maskeeritud, — isegi meie pool-dajad, niisama ka meie vastased on maskeeritud, ka meie neiud ja peiud on maskeeritud. Kõik, kõik ja igal pool ei ole muud kui masked ja masked.

Kui meie maskeraadil kantakse maskeid, siis saa-me sellest aru, aga tõepoolest ma ütlen, et ka need, kes ei kannu maskeid, on maskeeritud! Mis peab sel-lemoodiga saama ilmast ja inimesist? Ja isegi „Selge Tõde“, mis minu käes ja milles ei tohi olla ebatõe te-rakestki, ega ole ka, on maskeeritud. „Päristõde“ on maskeeritud — ooo . . .!“

Kõik sarnased mõtted tõmbusivad mu peast läbi. Ma sain vihaseks ja tighedaks, ulatasin Tõevaimule tema raamatu tagasi ja ütlesin kurjalt ja käskivalt: „Masked maha!“ Tema aga raamatut ei võtnud ja ütles rahu-likult ja lakooniliselt: „Kirjuta!“ — „Mida ma pean kirjutama?“ küsisin imestanult ja ennast rahustades. „Kirjuta need mõtted, mis praegu su peast on läbi tõm-bunud“, ütles vaim.

Ja mina kirjutasin.

Kui ma oma kirjutusega valmis olin, küsisin vai-

mu kiusates, et kas see, minu kirjutis ka maske alla kuulub? Tema ütles, et — jah kuulub.

Selle üle sain ma väga kurvaks ja ütlesin poolpaludes, aga siiski küllalt etteheitvalt: „Kas teil, jumalatel, tõesti midagi paremat teha ei ole, kui meile, inimestele, maskeid valmistada? Kui kaua tahate meid, põrmulasi, hoida hirmu ja õudsuse maskede all, et meil ei ole iialgi rahu! Üks häda ei saa veel ära lahtuda, juba on teine ukse ees ootamas! Eks teie päralt ole kõik võim ja vägi ja valitsus, et ei liigu juuksekarv meie peas, ilma teie tahtmta, miks ei anna teie varjama ta tött meie kätte, miks lasete meid nende painavate maskede all, üksteist mitte äratundes ja üksteisest mitte arusaades, nagu kurjad koerad irevil hammastega üksteise kiskumiseks valmis olla? Miks kiusad sa mind sellega, et lased mind tõele nii lähedal olla, annad teda otse minu kätte, aga ei luba ometi pilku temasse heita?“ Ikka järjest tighedamaks saades, ulatasin vaimule tema raamatu ja oma maskeeritud kirjutise ning ütlesin põlastavalt: „Korista oma maskeeritud tõde ja jäta meid, inimesi, rahule!“ Tema aga puudutas mind õlast ja nii mõjuvalt, et ma kartma hakkasin ja minus tunne tõusis, et meid, inimesi, mitte rahule ei jäeta; ja siis ütles ta mõjuvalt: „Sina, inimene, mine ja kogu kõik maailma masked ja hävita nad ära, siis tahame meiegi teie juurde alla tulla ja õnnes üheskoos elada!“

Selle käsu üle kokkusin ma koguni ära ja ütlesin paludes: „Hää vaim! Mina, kes olen mina, et ma peaks minema seda suurt õnnistusrikast tööd tegema; tööd, mis teil jumalatelgi üle jõu näib käivat! Mina olen nagu ei midagi ja mina küll ei lähe, saada keda sa tahad!“

Ja siis puudutas ta mind jälle õlast ja andis mär-

ku, et see töö ometigi inimeste eneste teha on määratud, võtku see aega nii palju kui tahes.

Ja siis hakkas jälle minu sees julgus tõusma ja viha jumalate ja maskede vastu löi lõkkele. Ma ütlesin: „Tõe vaim, kuule mind, kui sa üldse tõe vaim oled, ehk oled sa, võib-olla paha, ainult tõe maske all! Mispärast oled sa ilmunud mind kiusama, eks sa oleks parem võinud jääda omale maale ja jätta mind siin rahule? Eks sa võinud jätta kõiki meid, inimesi, rahule, kes meie oleme väetid, kes meie oleme tuhk ja põrm ja surelikud! Aga sina, kes sa tuled säält maalt, kus on jumalad, kus on võim ja vägi ja mõistus, — ja kus kõik meie päevade arv on ülesarvatud ja meie sammud loetud, kus iga aatomike ja elektroonike saab juhitud oma tööd tegema; eks teil säääl, jumalad, halasta meie vaeste inimeste peale! Miks teie oma võimu näitate meile katastroofidega ja meie viletsusega! Miks teie mõirgades õhus ja ruumis — murrate vägevad metsad maha, kisute suured puud juurtega üles, lükkate ümber inimeste elumajad ja hävitate ära nende vaevaga saadud kätetöö? Miks teie hävitate meie viljapõllud ja rohuaiad liia vihmaga, pika põuaga, rahega, rohutirtsudega, tulega, veega ja paljude muude õnnetustega! Miks teie panete mere põhjani mässama ja matate inimesed ja nende varandused sügavusesse kalladele söödaks? Miks teie saadate maapõuest tuld ja laavat välja löömama, matate inimesteelamud ja linnade tuha ja tolmu alla, lööte ümber külad ja õitsevad maa kohad, kus inimesed elavad ja on nende käte töö ja hävitate neid halastamata, piinarikka surmaga — nälgjaga — tulega — veega — katkuga . . . . . Miks teie ässitate rahva rahva vastu, kuningriigi kuningriigi vastu ja sünnitate sõjad oma koledustega? Miks annate suurtele verevalajatele aumärgid ja ristid rinda ja

rikkust küllalt ja au, aga tõsine rahvasõber peab elama viletsuses! Miks saadate perekonnad riidu ja lahutate abielud ja teete, et inimene meeltäraheites iseenast hukkab? Miks teie seda kõike teete, teie, jumalad, kellel on mõistus ja vägi, kelle tahtmise all taevaväed kõiguvad kui pilliroog ja kelle käes on pikne kui taelatuli töömehe kätes! Miks teie, jumalad, süütate inimeste hinge kustumata leegi ja tungi, mis meid järeljätmata kihutab otsima: selget tõtt, tõsist õigust, õiget rahu, leppivust, armastust, kannatust? aga ometi ei anna teie neid aardeid meie kätte! Miks teie meie hinge täidate kõiksuguste kättesaamata igatsuste, lootuste ja püüetega, et meie sisemus keeb otsekui lõõmav kraater ja meie hingel ei ole püsi ega rahu! Miks teie meisse olete pannud kärstitu tahte, tungida looduse salapärasestesse sügavustesse, alates oma enese minast ja siirdudes kuni ruumi ja aja lõpmata viirgudesse ja sfääridesse ja mida enam oleme teadmisis edasi nihkunud, seda enam mässite meid imeliku ja salapärase looduse lahendamata probleemidesse, aga ei anna teie neid äratundmisi mitte meie kätte!

Miks teie, targad jumalad, ilmutate „endid“ meile ainult eemalt ja ei astu teie mitte meie keskele, mees mehe vastu, et meie teid tagaotsides mitte ei pruugiks teie olemasolu üle kahtlust tunda?

Teie, jumalad, võtke esite iseneste näo eest maske ära, näidake meile, inimestele, oma tõsist palet, siis ehk läheme ka meie välja, igaüks omast kohast, nii väetikesed, kui meie ka oleme, kogume kokku omad masked ja hävitame ära, et meie võiksimme üksteise tõsist palet näha, et õnn ja rahu ka meidki kord kodu otsiks!“

Neid sõnu olin ma rääkinud kord-korralt kasvava julgusega ja vaimustusega. Kui ma olin lõpetanud,

ütles vaim mulle jälle: „Kirjuta!“ — „Mida ma jälle pean kirjutama?“ küsisin. „Kirjuta, mida sa praegu oled rääkinud“, ütles vaim õrnalt, siiski käskivalt. Ja mina kirjutasin.

Kui ma olin kirjutanud, võttis vaim ja maskeeris ka selle kirjutise.

Siis võttis ta minu käest oma raamatu — inimvaimu ja ajaloo „Selge Tõde“, näitas teda mulle veel eemalt ja ütles: „Ma olen sulle näidanud, inimeselaps, et tõde — selge tõde on olemas, aga veel on vara, teile inimestele, seda lugeda anda; aga aeg tuleb, mil lal ta teile lugemiseks avatakse. Püüdke sinnapoole, tehke tööd, katsuge vabaneda neist maskedest, tundke üksteist, saage üksteisest rohkem aru, avage endid üksteisele. Ei olegi halbu inimesi, ainult üksteisest arusaamise puudus on olemas. Olete kord vabanenud omist maskedest, siis saate ka meist, jumalatest, täielikult aru ja teie kätte antakse tõde varjamatult, maske ta, siis saab isegi inglitel teie õnne üle kade meel olema ja meie, jumalad, tahame alla tulla, et inimeste lastele seltsiks, võõraiks olla!“ ütles ja kadus ja — mina ärkasin omast unistusest.

Siin ma nüüd seisan teie ees ja vabandan väga, et ma teiega ei ole mitte võinud rääkida selgeid tõesõnu, vaid kõik, mis ma räägin on maskeeritud. Ot-sige ise tõetuuma maskede tagant, nii kuidas kellegi mõistus annab. Aga püüdke sinna poole, et elada ja olla ilma masketa. Mida tõsisemalt püüame, seda varem saame eesmärgile.

Palun siis, austatud pidulised, maske ära heita, et võiksime üksteisele oma tõsist nägu näidates, oma pidu edasi pidada. Ja olgu see maskede äraheitmine märgiks tuleviku paremale õnnele, kus tõesti inglitel kade meel saab olema inimeste õnne üle ja jumalad taevast alla tulevad, et meie seltsis rõõmsad olla.

Jumal.

Mitmete sügavmõtteliste teoloogide ja teadusuurijate töövili, minu enese arusaamise valgusel — mõtleja-lugeja mõistusele seedimiseks.

1. Mis — ehk kes on Jumal?

Sõna „Jumala“ all mõistan mina — (mulle mõistamatat —) kõigekõrgemat jõudu, kes maailmade kõik-sust valitseb ja kelle sisu (essentia-essents-esse) on minul õigus enesele seletada nii, kuidas minu arusaamine ja süda seda mulle ette tikteerivad.

2. Jumala nägu.

Vaadata ja tunda maailmadekõiksuse (universumi) tõsist väljanägemist, see on Jumala kehastus, tema nägu. Ta on vaim ja keha kokku, mitte ainult vaim. Ka mitte vaim ja keha sellises praeguses arusaamises ja mõttes, vaid midagi teist — õige lihtsat. Ta ei ole mitte ainult vaimuilma isand, vaid ka materiaalne ilm kannab tema nägu.

3. Jumala eluase ja töö.

Vaadata ja tunda lõpmatuid eluavaldusi ja arusaamatuid jõudusi looduses — mis igapäev endaid meile ilmutavad ja milledest meile veel palju täitsa tundmata nagu saladuse katte all ja ehk veel kaugema tuleviku tunnustada — kõige nende jõudude ilmeksimata tegevust ja käiku, see on Jumala töö ja töökoda ning tema eluase, mitte väljaspool seda, vaid selles (selle sees).

Selles omas töökojas töötab tema, juhib ja peab

korda paljude administraatoride abil. Inimene on üks neist administraatoridest, kes aga on alles veel õpilase ajajärgus.

4. Jumala nimi.

Jumala nimi on tema omandus. Tema on ise oma nimi, ehk — tema nimi on tema ise. Piiblis on kirjutatud: Alguses oli sõna ja sõna oli Jumal jne. Meie piibel on tõlke töö. Algkeeles (kreeka k.) nimetus „sõna“ on „logos“ (log-loogos-loogus). „Logos“ tähendab eestikeeles küll „sõna“, aga mitte kitsamõtteliselt, ega täpselt. Tema tähendus on laiamõttelisem. Sõna „logos-loogus-loogia“ tähendab: mõistus, aru, taip, uurimus, teadmine, teadus, iseteadvus, õpetus, tegevus, liigutus, eluavaldus . . . nagu meie praegugi tarvitame sõnu — *filoloogia*, *geoloogia*, *psühholoogia* j. t. Sellest sarnased sõnad ja mõisted kõik ühe sõna ja mõiste alla kokku tõmmata, see on Jumala nimi. Puudub meil sarnane ühine nimetus nende mõistetele; kõige õigem ehk oleks — aru — Aru. Nii võiks seda piibli kohta eestikeeles ehk järgmiselt lugeda: „Alguses oli Aru ja Aru oli Jumala juures (Jumalas) ja Aru oli Jumal. Kõik asjad on tema läbi tehtud ja ilma temata ep ole ühtegi tehtud, mis tehtud on.“ Apostel Johannes oli suur teoloog, ta tundis väga hästi Jumala nime. Sõna „Jumal“ on ainult „Aru“ tiitel, see on seesama, nagu meie tarvitame sõnu — majesteet, kõrgus, suurus j. t. Need on maapäälsete valitsejate tiitlid, kõiksusevalitseja tiitel on „Jumal“ — Jumal Aru, kelle riigi piirid ulatavad üle terve universumi.

5. Elu . . . Aru — Jumal.

Alguses oli Aru ja Aru oli Jumal . . . ja Aru oli elu. Ei ole kuidagi mõistetav, et Aru (aru) oleks

väljaspool elu, sest elu ja aru, Aru ja Elu on ühine mõiste ja mitte, nagu need sõnad siin kahes olendis, sest meie ei saa inimkeelil oma mõisteid muidu ümberanda kui sõnadena . . . ja kõik asjad on Aru (see on elu) läbi tehtud ja ilma temata ep ole ühtegi tehtud, mis tehtud on; sellepärast siis: kõigil asjadel, mis tehtud on, on oma aru, see on — kord ja kohus, ja elu, ja ei ole terves kõiksuses midagi ilma korrata, ilma eluta. Sellepärast siis, kui meie otsime elu mikroskoobiga enese lähedalt ja teleskoobiga kaugelt ilmaruumist, teistelt ilmakehadelt, siis on see ainult sarnase elu otsimine, nagu meie praegu elust arusaame ja meiega samane oleks. Elu sisu ei ole veel üles leitud, kui see meile kord avalikuks saab, siis ilmub meile eluküsimuses või elumõistes kogunistegi uus maailm. Enne mini võiks ehk elutust (või surma) otsida, aga teda ei ole, sest kõik mis on tehtud, on elu ja ei ole midagi, mis oleks väljaspool elu — Elu — Aru. Surma, meie praeguses mõistes, ei ole olemaski, on ainult olemas vormide muutus.

6. Jumal ja inimene.

Inimene on osa Jumalast. Mida alilisemalt ja harmoonisemalt puutuvad Jumala ja inimese osad kokku, seda täiuslikum on inimene. Kõrgemal määral Jumalaga ühinedes, avaldab inimene lõpmatut autoriteetsel jõudu, õige laialises mõttes.

7. Inimene on Jumalale tarvis.

Inimene on Jumala kasvandik. Jumal viib teda algelisest olekust — meile praegu teadmata, aga teemale teatava — kõrguseni. Inimene on Jumalale teatavas kohas ja kõrguses tarvilik. Inimese praegune elueesmärk on õppimine — ühenduses arenemisega; mõ-

lemad edenevad paraleelselt — õppimine Jumalat järjest enam ja enam tundma, Jumalale lähenema temast säetud eesmärgi poole rühkima; aega mööda, aga mida kaugemale jõuame, seda kiiremaks läheb tempo. Seda ülesannet „Jumal su ligemale“, täidab inimene praegu täiel määral. (Täh. Sõna „inimene“ all tuleb mõista tervet inimkonda.) Teadagi, kus nisu valmib, sääl on ka õlgi ja haganaid ja umbrohtu, aga puhas nisu läheb Jumala aita tulevasteks seemneteradeks.

8. Usk — üldises mõistes.

Usk — uskumine, on asjade ja mõtete oletus. Usk on nende asjade tõeks ehk valeks pidamine, mis endaid meie meeltele ja mõistusele mitte konkreetsete olevustena ei avalda. Usk ei tee vahet vale ega tõe vahel. Kes valet usub, peab ka vale tõeks, ehk ümberpöörduvalt. Kõik oleneb sellest, kuidas keegi oskab teisele midagi ettekanda ja ka uskuja enese arusaamise ja arvestamise võimest ja illuusiast (illuusionist). Usk võib olla jaatavas ehk ka eitavas olendis — positiivne ehk negatiivne.

9. Usk — religioon.

Kõik maailma usud on ühise sisuga. Kõigil usukudel enamasti on ühine lõppsiht: „Jumal su ligemale!“ Uskusid lahutab ainult nende omapärased legendid ja rituaalid — usukombed. Kuid see ei muuda asja, ajajooksul muutuvad kõik usud üheks ühiseks Jumala lähemale püüdjate leeriks; legendid ja rituaalid jäävad antiik-ilusjadeks muuseumi õhkkonda.

Usu algus oli aegade algul tsivilisatsiooni alguseks, sest — ei olnud muid teadusi, seadusi ega paragrahvisid, kui ainult ususeadused. Riikide tekkimisel esi-

algu tunti ainult ususeadusi, kuni aegamööda tekkisid ka ilmalikud, või riigiseadused, tsiviil- ja kriminaalseadustik, usust lahus. Kuni meie ajani on aga ususeadustiku mõju ilmalikule, või riigiseadustikule nagu katteks ja varjuks olnud, ilma milleta riiklikseadus nagu ei jõuaks korda pidada.

10. Usu prisma.

Usk — religioon, on nagu prisma, temal on kolm paistet või külge. Üks paiste on — usk Jumalasse oma legendide rituaalidega. Mõiste, nagu oleks Jumal indiviid — isik väljaspool loodust. Teine paiste on — inimese igapäevase elu askelduste seadustik. Kolmas paiste on — usk kui teadus. Kaua aega püsisid need kolm paistet ühes prisma, kui lahutamatu üksus. Aja jooksul on aga mõtleja tsiviliseeritud ilm prisma näod üksteisest eraldama hakkanud ja saatnud igat paistet ise oma rada:

Esimene — usk, pimesilmil, legendaarse indiviid Jumalasse, totra nõudmistega, vägivaldne ja võimetu vanamees, — keda igauks võib oma tahtmise järele narritada ja anektoteerida; ei mahu mõtleja inimese mõistesse. Teine — inimese igapäevase askelduste seadustik, asendub täiel määral moodsa kombe- ja riigiseadustikuga. Kolmas — usu teaduslik osa, muutub ümber puhtteaduslikuks fakulteediks.

11. Usk ja teadus.

Usk ja teadus ei ole mitte kaks lahusolevat mõistet, vaid üks lõppsihi poole püüd. Praegusel ajal täidab teadus rohkem seda ülesannet „Jumal su ligemale“ kui usk. Usu esitajad pukseerivad aina niivõrt järele, kuivõrt teadus ees teed rajab. See ongi nii loomulik, sest et usumehed oma usku püüavad endise antiik-alu-

sele ärakivistada ja hoiavad teda üldusu (vaata nr. 8) kätel, millega terava mõistusega mõtleja inimene iganes ei lepi ja legendide ja rituaalide segu sünnitab läilust. Peamõte „Jumal su ligemale“ ei ole aktiivselt teostatud; olgugi et usumehed tõendavad, et nad puh-tani Jumalat tunnevad — aga nad on kaugel veel Ju-malast ära. Kuna teadus kõigil aladel kiiresti Juma-lale lähemale rühib, ei ole mõtet siin usu ja teaduse vahel vahet teha, ehk kogunistigi veel usu seisukohalt teaduse peale halvaks-panevalt suhtuda. Usk ehk tea-dus, nimi ei muuda siin asja, ka usk on teadus, aga teadus ei või iganes olla üldusk (vaata nr. 8).

12. Jumal ja relatiivsus.

Kõik terve loodus, kogu universum on relatiivne — ka elu . . . ei tunne kaljupank taime eluavaldust, ega ole taimel arusaamist ussikesel elust-olust, samuti kui ussikesel ei ole aimu inimese elust ega mõistusest; niisamuti ei ole inimesel arusaamist asjadest, mis on kõrgemad temast. Olla võib veel mitmesuguseid rela-tiiv astmeid, enne kui jõuame Jumala Aru juurde, kus on igasuguse relatiivsuse lõpp. Tuleb otsida elu tund-mist, mitte elu ennast, sest elu oli juba varem, kui ei olnud veel midagi muud. Elu otsimine on samane lap-sik, kui otsida päise päeva ajal valgust, ehk laskuda ookeani sügavusse, et otsida vett. Ei ole mõistusele vastuvõetav niisugune mõte, või hüpotees, et nagu oleks elu alg-idu kusagilt ilmaruumist valguse või päikese-kiirte mõju all meile siia pressitud, ehk kuidagi muul viisil siia saabunud. Ei — vaid elu oli varem kui kõik muu. Elu — Aru oli liikvel, kui sündis esimene õrn ringike eetris, et käima panna elementisid, millest tek-kis meie päikene oma planeetidega; ja selles esimeses liigutuses oli ka inimene juba peidus, niisama kui kõik muu, mis meie tänapäev iganes looduses leiame.

Tehakse küll vahet elava ja surnud looduse vahel, aga ei ole veel kindlaks tehtud, kus lõpeb elu ja algab elutus, ehk ümberpöördukt. Eluta loodus on ainult elava looduse alam aste. Samuti nagu tehakse vahet ka külma ja soojuse vahel, aga külma ei ole ole-maski; kõnet võib olla ainult soojuse kvantumist. Kus on valguse ja pimeduse vahepiir, ehk kus on suuruse ja väiksuse mõõdupuu, ehk kõrguse ja sügavuse piirid? jne.

Kindlasti on olemas elu, mis meist on niisama palju kõrgem, kui meie oleme kõrgem ussikesest, kes elutseb mullapõues; meie arvestamise järele alalises pimeduses. Nagu meie, inimesed, ei tunne veel kõiki looduse eluavalduste peensusi, nii võib olla, ei tunne ka meist esimesejärgu kõrgemal olevad olevused veel kõiki looduse saladusi ja on see veel-kõrgemate mõistustliste asi, kuni jõuame Jumala Aru juurde, kus on täielik ja lõpulik mõistus ja arusaamine kõigest loodusest; kus on kõige looduse tsentrum ja süda, kelle tuksumisel kõik liigub; kuhu jooksevad kokku kõik laialise ruumi ja aja närviidikesed ja kust juhatakse kõike seda imelikku mehhanismi.

Kindlasti, loodus näib olevat väga relatiivne.

Meie, inimesed, oleme uhked oma mõistuse ja arenemise võime üle ja arvame oma viie meelega kõiki asju ära tundvat; aga meie vaesekesed ei teagi veel, et meil oleks veel teist viis meelt vaja, siis alles hakkasime aimama, et meil puuduvad veel kümme meelt ja ehk tuleksime alles siis teadmisele, et oleme veel kaunis madalal astmel. Millest teame, meie, kui mitu meelt meil peaks olema? Kas aimab kala, et tal kuulmise meel puudub, või teab sündinud kutsikas, et tal nägemine puudub? Nii võib ka meil puududa veel väga mõndagi, milledest meil ise ei ole aimugi.

Millest teame meie, et elu ja mõistus ainult selle-
sarnane on, nagu meie seda siin praegu omaks peame
ja arusaame ja miks mitte ka mõne teise vormiline?
Ehk võib olla ka, on veel mitu teist vormi, neist iga-
üks veel mitmes variatsioonis ja relatiivis ilmlõpmatu-
seni. Loodus näitab, et see kindlasti nii on.

Ja kui meil ka kõik tarvilised äratundmise mee-
led oleks — kas meie mõistus ja arusaamine oleks ka
selleläbi täiuslik? Võrdleme noorukest, elukogemustes
vanaks saanud inimesega — siin on ometi määratu
suur vahe, olgugi et mõlematel ühesugused meeled on.

Et meie, inimesed, need ainukesed kõrgema mõis-
tusega olevused oleme, ei saa loogilise mõistusega mõt-
leja võimalikuks pidada. Nii vilets see suur ja imelik
loodus ei ole.

Elu — Aru (mitte kaks vaid üks) on igal pool
looduses, terves universumis, sest Tema läbi on kõik
tehtud, mis tehtud on ja ilma temata ep ole ühtegi
tehtud. Kõik on aga ainult relatiivis, elutut — arutut
ei ole olemaski ja kus meie neid arvame olemas ole-
vat, sääl on ometi juba nende algus, aga nende ülim
järk on Aru — Jumal, see on tätus, kus on igasuguse
relatiivsuse lõpp.

13. Ei-jumalad.

Meie räägime siin Jumalast, kelle nimi on Aru,
aga mõnedel inimestel on ka muid jumalaid, need on
ei-jumalad — väär-jumalad, nende nimed on: Mam-
mon¹⁾, Moolok²⁾, Bachus³⁾ j. t. Need on niisama vähe
väarikad kandma Jumala nime, kui kerjasentidest lakku
täisjoonud närukael teeääres poris „Majesteedi“ nime.
On inimesi, kelle mõttevõim ei ulatu millimeetriki pik-
kusele ja nemad ei mõista arusaada kui väga ilusas,
imelikus ja huvitavas ilmas meie elame ja kui magus

on tungida selle ilmalikkudesse huvidesse Jumala Aru lähemale. Nemad on siis omas võimetuses loonud enesetele ise eelpool mainitud Jumalad, keda nad teenivad — ühed varandust¹⁾ — teised võimu²⁾ — kolmandad viina³⁾ — mõned jälle on mõnel muul alal epikuurid, kes tunnevad lõbust lõbu jne. Mõtteleja inimesel on nende elu läila. Jälle teised on oma ihu ja hingega Jumala Aru küljes kinni, et silmaveega teda palumise ja teenimisega üsna lollaka nime on ärateeninud. Need vaesed Jumala-orjad küll tema lähedale ei jõua, vaid on kaugel temast ära. Ja nii edasi ja nii edasi, on siin maailmas nii väga väga mitmesuguseid, mitmemõttelisi, mitmetüübilisi, mitme võimelisi inimesi, kes kõik nii paljudes eluseisustes ja vormides ja viisides elavad, ühed õnnelikumalt, teised traagilisemalt, kõik nad kokku on üks inimkond — lühidalt: inimene. Ja seda inimest käsitab Jumal Aru, viies teda õige suurele kõrgusele; olgugi, et mõned inimesed teda avalikult salgavad, nad ei tea mis nad räägivad; aga ometi kõik nad on Jumala Aru teenijad, ligiarvatud ka ei-jumalate sulased, teades, ehk teadmata, igaüks omal viisil, kas otseselt ehk kaudselt.

14. Leida ja tunda Jumalat.

Meie, inimesed, oleme veel vähese mõttevõimega ja raske on Jumalat leida; ehk kui ka leiame, ei tunne meie teda tarviliselt ära ja ta jääb meile arusaamata salaasjaks. Üldse on inimese Jumala-mõiste seesama, mis on rinnalapse mõiste oma emast. Rinnalaps tunneb oma ema ja allub talle enamasti, aga väga sagedasti ajab ka kiusu. Kui rinnalaps oma ema kohta uurimist võiks toime panna, nagu meie uurime Jumalat, siis oleme meie rinnalapsega ühe astme pääl. Ehk küll ema oma lapse eest täielikult hoolt kannab ja teda

kaitseb, ei jaksa laps ometi väljaurida oma ema füsioloogiat, ei tema füüsilisi, psüühilisi, ega muid omadusi. Nii ei saa ka meie praegu mitte veel kätte ega tunda Jumala sisu. Aga meie sees on tung — tõuge — mingi salapärane kiskuv jõud, mis paneb meid püüdma järk-järgult jõuda ikka Jumalale lähemale — tema rohkem tundmisele. See on seesama rahutu vaim, mis sunnib inimest uurima kõiki looduses peituvaid saladusi, tegema ilmlõpmatuid ülesleidusi — ühtlasi muutama ühes eduga ka oma elukombeid — moraali — ideesid — täienema, täienema ilmlõpmata.

15. Jumal su ligemale.

Üks üksik inimene ei tähenda palju ja tema osa on õige väiksekene, paljudel niikui ei midagi. Aga terve inimkond, inimese nime all, on suur tegur looduses. Temale on Jumal Aru annud lõpmata püüde ja tahtmise ja ka võimise, looduse avalikke ja salajaid asju väljaurida ja teada saada. Inimene annab häämeelega oma varanduse ära ja oma elu hädaohtu, sest teaduse-himu ei anna rahu. Teadus sunnib teda minema põhjatu maa- ja mere sügavustesse, õhu ja taevaluse kõigekõrgematesse sfääridesse, igavese jää-, öö- ja külma piirkondadesse, tungib kiikri ja teleskoopide abil universumi sügavustesse, miljonite valguse aastate taha ja mikroskoobi abil teeb nähtavaks pisi-pisikesed alg-aimekesed ja katsub neidki veel purustada. See on püüd, jõuda Jumala Aru ligemale, see on õppimine Jumala Aru tundmisele. Paljud on oma tervise ja elu hävitanud, toonud oma uurimistele ohvriks. Paljud on oma elu jätnud maa ja mere sügavustesse, igavese jääväljadele ja laboratooriumi gaasidesse. Aga hoolimata kõigest: „Jumal su ligemale, ihkab mu vaim!“

Olgugi, et inimene näeb palju vaeva, teeb palju

eksisammusid ja keert-käikusid ja tühja tööd, sagedasti ka pikki tagasi-käikusid, oma eduteele, aga üldiselt on ometi edu — koguni suur edu.

Aga mis meie ka iialgi teeme, kas edu-käike ehk tagasi-käike, kas meie sureme, ehk kas meie elame, meie oleme ikkagi Jumala Aru päralt ja — meie ei saaks ühtegi teha, kui see meile ei oleks antud.

16. Armas lugeja!

Seekord siinamaale ja niipalju. Ei julge rohkem! Oleks veel palju küsida ja palju ütleda, aga kardan eksida — või ehk oli seegi juba palju! Tõesti, küsida oleks veel nii mõndagi, aga — vastuse andmine ei ole kerge, ei ole kes seletab! Kiri ütleb: „Eks seletused ole Jumala käes!“ Tõesti, meie ei tea, ega saa mitte rohkem, kui seda meile on antud. Aga tund tuleb, millal kõik salajased ja meie eest varjule pandud asjad peavad avalikuks saama!

Mõnegi küsimise peale nagu virvendaks midagi mõistes, aga ei oska talle kuju anda, ega teda püüda ja ta kaob — aga ilmub jälle tagasi ja kaob jälle jne.

Neid kujusid, mis ma siin olen toonud, ärgu lugeja võtku veel tõelise valmistoiduna ega vääradata tõena; nemad on ainult mäletsemiseks ja närimiseks, millest ehk saab hääl seedimisel elavale vaimule pisutki jõuandvat toitu.

Seda, mis siin eelpool olen toonud, olen võtnud õieti lühidalt, teades, et pikad seletused ja korrutused väsitavad. Pikemaid seletusi ja meelisklusi loob iga mõtleja inimene ise omal viisil — aegil ja tundidel, kui keegi teda ei sega, kui ta üksi on — omas toas istub, ehk töödel, ehk teekäigul, ehk omas voodis öösel, kui ta on mõttelusse süvenenud pool-ärkvel olekus, on oma Jumalaga ühte sulanud, vaba kõigist maiseist askeldu-

sist ja pingutusist, andunud vaba mõttelennule — ah mis õnnis on vahete-vahel üksi olla, kui su vaim on jätnud isegi maise keha ja on lennanud ruumi oma Jumalat otsima.

Kas on Maakeral elu?

Meie taevateaduse uurijad pööravad sagedasti omad pikksilmade otsad meie naaberplaneedi Marsi poole teaduse huviga ja isuga ja küsimusega — kas on Marsil elu? Ja tihti vilksatab ajalehtedes ja ajakirjades teaduslik-huvitava kirjelduse pealkiri meie silmade ette, eluküsimuse üle, muudel planeetidel. Kõigesuurema hardumuse ja huviga juurdled selle päälkirja all olevasse tekstisse, et teada saada, mis uuemat on teadus selles küsimuses väljendanud ja nagu kahjutundega leiad, et selles küsimuses ikka veel alles oletuste ajajärgus asutakse.

Mitte ainult „meie“ teadlased ja õpetlased ei ole selles küsimuses huvitatud — kuidas on lugu meie naaber-planeetidel ja elu-olu teistel kaugetel ilmaruumis asuvatel ilmakehadel — vaid samane küsimus ja teadushimu valdab ja huvitab ka pea kõiki lähedaid ja kaugeid ilmakehade elanikke.

Nüüd hiljuti oli Marsil suurem koosolek, kuhu selle planeedi kõige teadlikumad teadlased olid kokku kogunud, et ühiselt oma teaduste tulemusi põhjalikult läbi kaaluda ja otsusele jõuda küsimuses: Kas on Maakeral elu?

Pikemate arutuste ja põhjalikkude kaalutluste järele ei jõutud ometi mitte ühisele otsusele. Ühelt poolt tõendati, et Maakeral olla elu tälelikult võimata — siin

olla liig palju vett ja kole paks ja tihe õhk, nii et selle rõhu all iga elumaimuke surnuks pressitakse. Teiselt poolt jälle arvati, et võimalik võib elu Maakeral olla küll, aga see peab meie, s. o. Marsi, elust nii palju lahku minema ja aruldaset teistsugune olema, et mitte ei osata ettekujutada, missugune see võiks olla. Mõned tõendasid, et Maakeral elu olla ülemistes õhukihtides väga võimalik ja ta ei ollagi sääll nii väga Marsist lahkuminev ega aruldane.

Ka Saturni teadlased on Maakera elust huvitatud. Sääll teatakse tõendada, et Maakeral kindlasti elu on, aga liig vähe arenenud, keha liigväiksuse tõttu olla siin külgetõmbe jõud nii väikene, et enam-arenenud eluosad ilmaruumi välja pudenevad ja seega kõrgem mõistus siin võimata. Täielik ja normaalne elu võib ainult Saturnil asuda, sest et tema rõngas (või rõngad) seda võimaldavad, ilma rõngasteta kehadel ei saa väärtuslikust elust juttu olla.

Jupiteri teadlased välisilma peale palju tähelpanu ei pööra, neil on tegemist ainult ise oma ilmakehaga ja hulga kuudega ja arvavad nad, et nemad on maailma keskspaik ja mis väljaspool neid, sellel ei ole palju väärtust.

Siis on veel huvitav tähele panna, mis arvatakse, hiljuti ülesleitud kauge-planeedi Pluuto pääl, kõigest sellest ilma elust. Säällsed teadlased tunnevad kõiki planeete päikese süsteemis, aga ei arva eluvõimalust päikese lähematel planeetidel kuni Jupiterini, mitte olevat. Need kehad olla liiga päikese kiirte sees ja elu olla liigpalavuse tõttu võimata. Jupiterist peale, algab kehavõitu elu ja mida kaugemale päikesest, seda täielikumaks muutub, kuni Pluutoni, kus on ainult täielik ja korralik elu võimalik. Väljaspool Pluutot tuntakse veel planeete, kuid sääll hakata eluvõime jälle alanema.

Tõepoolest on aga päikese kõigekaugemal planeedil, mis praegusel ajal meil veel ülesleidmata, elust kõige täielikum arusaamine — nimetame teda Äärmik. Kõikide planeetide elutegevus, Äärmikust kuni päikeseni, on neil peaaegu täpselt kõik teada. Meie Maakeru elu-olu, nagu ta meil praegu on olemas, on neil peajoontes kõik välja uuritud. Meie hinge ja vaimuelus on nad rohkem teadlikud, kui meie ise. Kõige peensuste sisse ei ole neil võimalik tungida, aga pääjoontes on neil meie tulevik õige kauge aja ette välja uuritud, millest meil ise aga vähematki aimu ei ole. Meie Maakeru elu olla astmeline, ja inimene olla ülevast allapoole lugedes kolmandal astmel. Astmete vahed olla seoses, aga siiski küllalt nii eraldatud, et alamad astmed ülemisi vaevast aimavad. Nagu metsa puul ei ole aimu, inimese elutingimustest, nii ei ole inimesel arusaamist temast ülemal astmel olevast eluastmest, ja tolle jälle järgmisest astmest. Äärmiku elul (elanikkudeks ei saa neid nimetada) on otsekohesid suhteid päikese eluga ja väikene osa ka ilmaruumi porges'iga (seda sõna „porges“ võiks tõlkida „elu“, aga see tõlge ei ole täpselt õige, ta on midagi muud). Planeet Äärmiku elanikkudel (õigemini elul) ei ole nende uurimistel mis-ki kunstlikku abinõu tarvitada, vaid kõik oleneb ainult sellest ära, kui palju nad porgessi jõuavad saavutada ja seda oskavad tarvitada ja käsitada.

Planeedid Neptuun ja Uraanus lähevad üksteisest oma elu ja oludega lõpulikult lahku, nii et neil midagi ühist ei ole. Meie, maakeralased, ei saa ega oska oma mõistusse vähematki sädet võtta, kõigest sellest, mis sugune nende ilmatundmine on. Kui küsida, kas nad meid tunnevad? — siis võib vastata kas ei ehk ja, mõlemad on õiged. Õigesti võiks vastata sõnaga „...“, aga seda sõna ei saa maakeru keelil kirjutada ega ka tõlkida.

Veenus arvab, et Maakeral elu võiks ehk tulevikus tekkida, kuna Merkuurius usub, et Maakeral elu on võimatu, päikesest liig kauge seisukoha pärast, seega liig nõrga valguse ja soojuse tõttu. Kuid kõige õnnetum olla Maakera selle poolest, et ta ennast oma telje ümber ringi keerab; tõeline elu võida olla ainult kehal, kes alaliselt ühe küljega vastu päikest seisab, nii nagu Merkuurius. Päikese elu on kõigist kõige täielikum, aga apsoluteet täiust ei ole ka säälggi, olgugi, et päike kõiki oma planeete elustab ja juhib. Täielik apsoluteetne elu on veel kusagil mujal ilmaruumis, ka säält loodame lähemal ajal teateid saada, siis kuuleme ka, mis arvavad meist kauged päikesed, nagu — Veega, Siirius, Gamma, Boots, Arktur ja teised.

Õigus ja vägivald.

Ühel isal oli kaks poega. Kumb neist vanem, kumb noorem — ei ole teada. Üks poegadest oli kogult suur ja tugev, teine kasvult väike ja nõrk.

Kui nüüd poisid saivad juba ealisteks ja aeg jõudis, et tarvis oli asuda „omale jalale“, nagu see maailma viis on, siis kutsus isa pojad oma varakambrisse, andis neile oma isaliku õnnistuse ja kumbagile paraja osa kõigekallimat varandust, mis tal üldse oli olemas — andis neile küllaldase osa vett ja õhku ja saatis neid ruumi, et poisid võiksid elama asuda „oma ette“.

Suurema, kehakama venna nimi oli Maa ja vähe-
ma, nõrgema venna nimi oli Kuu.

Kui nüüd vennad isatalust olivad ära läinud, võttis Maa kätte ja kiskus oma venna Kuu käest kõik selle varanduse ära, mis isa talle elamiseks ligi oli annud.

Ehk küll Kuu oma venna Maale kõigest väest vastu pani, ei jõudnud ta ometi vägivalda keelata, sest et Maa temast viiskümmend korda tugevam oli.

Selle ülekohtu ja vägivalda all tahtis Kuu süda lõhkeda ja tema rinna sisse tekkisid sügavad praod. Valu ja meeleäraheitmise ohke tahtis tema lõhestunud rinnast tõusta, aga — ei saanud ta ohata, sest ohkamiseks puudus õhk. Ja kui ta nüüd suurest ärritusest ja kurbusest nutma pidi hakkama, ei saanud ta ka mitte nutta, sest pisarateks puudus vesi.

Vend oli temalt võtnud kõik! kõik! —

Sügavast kurbusest tõmbus kuu palge kortsu, otsekui venesaapa säär ja ta jäi eluksajaks oma venna Maa pääle üksisilmi vahtima ja ei pööra oma palet Maa päält iialgi ära, halatsedes ülekohtu pärast, mis tema vend talle oli teinud.

Aeg-ajalt kattub Kuu palge musta muremuljutusega (noorkuu), aga siis tõrjub ta kindla tahtega muremuljed jälle eemale ja teeb lõbusa näo, nagu tahaks ta oma venna ülekohtu äraunustada (täiskuu). Aga see ei kesta kaua, muremuljed tulevad jälle tagasi ja tema palet katab sügav kurbus. Nii vaheldub see ilm- lõpmata.

Elutu ja kurb on Kuu pind, tema kodades valitseb surma vaikus.

Aga Maa peab ilupidu — tema peal kihab elu ja tegevus ja tema õitsvusele ja võluvusele pühendavad laulikud omad kõige ülistavamad ja kaunimad hümnid.

Ja kui nüüd Kuu vaatab alla Maa pääle, siis tunneb ta oma venna koja rikkustes selgesti ära seda osa, mis tema päralt oleks pidanud olema, ja need osad tunnistavad oma endist ja õiget peremeest ja püüavad endid tema poole ülesse upitada, aga Maa ei lase neid lahti.

Nii tõuseb Maa atmosféri õhk Kuu vaate all mitukümmend kilomeetrit ülespoole Kuule vastu ja sünnivad rasked õhu lainetamised ja kõikumised. Ookeanides tekkitab vägev vee liikumine, tõusu ja mõõna nime all, milles on Kuu mõju selgesti tuntav. Mägedes tõuseb vesi läbi maapinna ülespidi, Kuule vastu ja mäed paisuvad välja, kõrgemad mäed kuni kolmkümmend sentimeetrit ülespidi. Puudes ja taimedes on veerikkus suurem kui muidu, sel ajal, kui Kuu pääle vaatab. Vanarahvas teadvat tõendada palju töösid, mida teha ei tohi, kui Kuu peale vaatab (veerikkus) ja teisi töösid ja ettevõtteid, millede kordaminek ainult Kuu palge all võimalik.

Aga kui palju ka Kuu püüab ja igatseb, kätte ei saa tema oma omandust enam iialgi!

Ja Maa? — Maa ei löö iganes silmi maha, ega tunne häbi võõra omanduse vägivaldselt omaks pidamise pärast. Iialgi ei mõtle Maa Kuule tema omandust enam tagasi anda.

*

Kui õitsev ja võluv ka Maa pind ei oleks ja kui kõrgeks ja kauniks laulikud teda ka ei ülistaks, kuid — õnnelik ei ole Maa kõige oma tegevuse juures mitte. Kuhu ka iganes omad silmad Maa mahus pöörad, igal pool valitseb vägivald, ahnus ja kahtlus: Riigid on pääläest jalatallani sõjavarustusis, rahvad on umbusklikud, perekonnad on riidus ja üksikud kannavad pussi ja revolvrit. Loomade riigis ei ole ükski loom oma elu eest julge, surm ja hukatus ähvardab igal sammul. Taime-riigis püüab iga kasv ise ennast laiutada ja teist välja suruda jne. Isegi jumalad püüavad üksteist julmilt mardada ja — rahu ei ole!

Maa kodakondsed ei ole oma loomult mitte pahad

ja nad igatsevad väga õnne ja rahu järele ja alaline pingul olek on neile väga koormaks. Aga nad ei leia tösist õnne ega rahu, sest et nende toitja Maa neid vägivallaga saadud ainetega toidab ja vägivald seega nende soontesse imbib.

Sellepärast ei häbene ka meie siin põrmupinnal vend vennale täie julmusega vägivalda teha ja õigus on alati sellel, kellel suurem jõud on.

Kui meie nüüd siin oma igapäevast leiba tarvita-me ja ülespoole vaadates tänades omad käed kokku paneme, siis teadkem, et kõik ei ole mitte meie emakese Maa and, vaid muist on Kuu oma. Ehk vast armas lugeja leiab omagi laualt midagi, mis ei ole mitte tema oma, vaid on tema venna oma!

Teeärsed.

Linna pargis — teeääres rohus — lebas tühi tiku tops. Veel hiljuti oli ta ühe noorhärja kalevise kuue taskus asetunud, kust teda aeg-ajal tarvitati magusalõhnalise sigareti süütamiseks. Nüüd oli aga noorhärja viimase tiku ära tarvitanud ja siis tühja topsi, sõrmega nipsi lastes, rohtu pillanud.

Sääl ta nüüd lebas — tühjakstarvitatud, armetu ja abitu, kõigist mahajäetud — teda ei ole enam kellegile tarvis.

Nii sihvakas ja sale, nagu ta varem oli olnud, oli ta nüüd koltunud ja pundsunud, sest öösel oli vihm ja kaste teda leotanud ja päeval kõrvetas teda päike ja kiskus liimist lahti-läinud ääred viltu ja irevile, Oma olukorra üle järele mõteldes, tuli talle meeleäraheitmine pääle ja ta ei jõudnud kuidagi aru saada, kuidas see ometi kõik võis nii olla.

Järgmisel päeval käisivad säält mööda palju rahvast, nende seltsis ka üks väga tore daam, flirtides ühe herra kõrval ja tiku-tops nägi kuidas peenelõhnaliselt odöõritud daam oma ilusa käekesega kalliväärtuslise paberossi karbi avas, kust mõlemad flirtijad suitsud suhu panivad ja kuidas praegu tühjaks saanud paberossi karp lendas, ilusalt käelt sõrmenipsu saades, tema lähedasse rohtu — teeäärde,

Toredasti peegeldus rohus päikesepaistel läikpaberline karbik, mille kaant ilus ettiket ehtis. Oma ümbrust silmitsedes, nägi karp oma lähedal inetut pundsunud topsi ja ütles: „Sina rävak, kas sa ei häbene oma inetuid kontisid! — kuidas julged sa minu läheduses viibida oma irevil küljeluudega? Minu läheduses, kes ma olen peenikene meistritöö ja olen tehasest väljalastud esimese sordi nime all ja minu austajatest annab tunnistust nendest minule külgejäanud peenemaitseline aroom!“

„Õekene“, ütles tops, „ära kurjusta, ka minagi olin sinu sarnane, aga nüüd olen „niisugune“ ja peagi oled ka sinagi „niisugune“, meie oleme teeäärsed, meie oleme kõlbmata prügi, mis on kõrvale heidetud ja meid ei ole enam kellegile tarvis, meie oleme väärtusetud — meie oleme tühjaks tarvitatud!“

Agas karp ei uskunud topsi juttu, vaid kõrgitses edasi.

Järgmisel päeval, kui karp nägi, et tema läikpaber koltuma löi ja keha pundsuma hakkas, sai ta asja tõsidusest aru.

„Jah, vend tops!“ ohkas ta, „halatsemise väärt on meie olukord, meie viletsakesed oleme uskunud enda kõrge väärtuse sisse, aga tõepoolest oli meie väärtus tühi alpimine — meie andsime endid ja meid võeti kuni meis veel midagi võtta oli, aga lõpeks visati meid tee-

äärde kui kõlbmatuid — meie ei ole endile mitte mõistnud tõsist väärtust luua, vaid oleme tühja taga ajanud! Nüüd on kõik otsas, meie peale ei vaata enam keegi!”

Aga tuli ometi keegi, kes neid vaatas — see oli üks koerakene, kes pargis jalutajatega ligi sörkis. Ta läks — nuusutas neid ja niisutas neid oma veega.

„Jah õeke“, ütles tops, „see on meie osa, meie ei ole rohkemat väärt! Aga trööstime endid — meie oleme paber ja puu ja meid ei ole mitte ehitatud kõrgeväärtusliku mõistusega — aga vaata õeke, vaata neid jalutajaid siin pargis ja elutsevaid terves laias maailmas, nii mitme tüübilisi, neil on kõrgeväärtusline mõistus, aga paljud neist ei ole meist paremad ja peagi on mitmed neistki — teeäärsed, peagi on nad oma viimase tiku ehk paberossi annud ja heidetakse kõrvale kui kõlbmata risu — nad on tühjaks tarvitatud!“

Ja siis tuli üks naine ja pühkis neid luuaga ühe kühvli peale ja viis kuhugi. Sää! koltusid nad veel miu päeva, kuni tuli jälle keegi, see viskas neid, ja palju muud risu viglaga koormasse ja viis välja linna taha. Sellest saadik ei ole ma neid enam näinud ega neist midagi kuulnud.

Põrsas.

Eidel oli põrsas. Eit toitit teda, hoidis teda ja hoolitses igate pidi, et tal hää oleks ja tal midagi ei puuduks. Eit armastas oma põrsast; aga üks asi vihas tas teda, Iga kord, kui ta põrsale süüa viis, mässas ja kiunus põrsas eide ümber ja takistas eite talle sööki ruhve kallamast.

Sagedasti ajas ta muist sööki eide käest maha,

mõnikord söögipangi koguni ümber ja tuhnis siis oma ümberaetud sööki sõnniku seest. „Ehhh, iseenese söögi ajab ümber!“ urises eit pahaselt.

Kord, kui põrsas jälle söögi pangi oli ümber ajanud ja sööki sõnniku seest tuhnis, virises ta ise sääljuures: „Tüütus niisugune eidenäru! Ei saa muidu tema käest toitu kätte, kui igakordse suure vaidlemise ja rüselemisega ja siis ta rüvetus kallab mõnikord veel poole sööki maha ja teinekord terve pangitäie koguni ümber — söö siis sõnniku seest! Küll on häda niisuguse rüvetusega maad jagada!“

Eit seletas asjaloo põrsale pikalt ja laialt, tõsiselt ja põhjalikult ära ja jäi uskuma, et põrsas nüüd on arusaanud ja vastolusid enam ei tekki — sest põrsas tegi „jah-jah (röh-röh)“. Aga kui eit põrsale süüa viis, ajas ta jällegi muist sööki maha. „Ehhh“, urises eit pahaselt, „iseenese söögi ajab ümber!“

Linnu pesa.

Täna hommikul niites leidsin ma heina kaaril linnu pesa, viie kirju munakesega. Ma jätsin pesa ümber rohu kasvama ja hoidsin igate pidi pesa rikkumise eest. Eemale vaadates nägin linnukest rahutult rohus kõndimas ja oma nokakesega igal sammul ikka ettepoole lüües, nagu tahaks ta ütelda: „Kuri inimene, sa oled mu pesa vikatiga läbi lõõnud, küll ma sind oma nokaga selle eest läbi pistan!“

„Ära kurjusta linnuke, sinu pesa on terve, mine istu oma munade peale,“ ütlesin ma ja niitsin edasi.

Iga kord, kui kaariga pesa kohalt mööda niitsin, tuli linnuke pesa pealt ära ja jäi eemale kaaride vahele

rahulikult püsima. Ei tea, kas ta sellega mulle lugu-
pidamist tahtis avaldada, et ma tema pesa ära ei rik-
kunud. „Pole seda tarvis, linnuke“, ütlesin ma ja niit-
sin jälle edasi

Kui juba niitmisega õieti eemale olin jõudnud,
vaatasin hulga aja järele pesa poole, üks linnuke istus
pesal ja teine nokitses pesa äärel midagi — ei tea,
kas jutustasid möödaläinud kohutavast sündmusest või
pidasid tuleviku kavatsusi. „Perekondlised asjad, sel-
lesse ei tohi võõras segada,“ ütlesin iseenele ja läk-
sin eemale.

Kui keskhommik kätte jõudis ja aeg oli kodu
sööma minna, leian, et kaks linnukest röömsasti sirtsu-
des minu ümber lendlevad. Vaatan pesa poole — see
on tühi. Ei tea, kas tulivad mind tänama, et ma nende
pesa ära ei rikkunud. Nende röömus sirtsumine kõlab
minu kõrvus, nagu tahaks nad ütelda: „Tänu sulle, sa
hää inimene, et meie pesa ära ei rikkunud!“

Linnukeste tänu läks mulle südamesse. Ma ei
ole ju linnukestele midagi hääd teinud, ainult paha
olen tegemata jätnud — ja siiski nii suur tänu! Kui
palju ei ole mulle ilmas hääd tehtud, kas ma olen ka
mõistnud tänulik olla!? Ja siis tuli mulle meelde ilma-
sõda, kus miljonite inimeste pesad ära lõhuti. Ka rahu
ajal teeme mõnikord seda. Ei tea miks armas Jumal
seda nii lubab, või on ta seda nii säädnud!? Kurvalt
viskasin vikati õlale ja läksin kodu.

Vihm.

Juba kauemat aega kestis pöud. Maapind janunes niiskuse järele ja terve loodus oli närtsimas, sest — vihm viibis.

Seal — korraga, kauase ootamise järele, tekkis vesikaares must pilveponk ja kasvas kiires korras. Peagi käis esimene välk ja kuuldus müristamine, taevaalune muutus mustaks ja juba langesid esimesed vihmapiisad. Pühalik sahin kuuldus õhus, aukartust äratavalt ootas loodus oma ärapäasmist. Tuul tõusis, jumalus oli ilmumisel. Sügavasti kumardasid põlluviljad ja ütlesid: „Kiitus olgu Sulle, kes tuled õigel ajal, meie januneme ammu!“ Kõrged ja tugevad metsa puud pae-nutasid oma päid ja selgroogu ja motiveerisid oma oksade kahinaga Temale väärilist hümni. Nõgu põlluvahel täitus veega ja vulisedes avaldas ta Temale kiitust, loikude kohal tänutäheks vahtu kokku keerutades.

Välgu ja müristamise saatel kõndis Tema ise üle maa, jagades täiel ja rohkel käel igale poole oma õnnistust.

Põllupeenral seisis põllumees. Ta ali süvenenud tundmuste sügavusse. Ta ei tunnud, kuidas tuul teda tõukas ja vihm tema riietesse tungis, teda läbimärjaks tegi, kuidas välk tema ümber piirdus ja müristamine õhu ja maa värisema pani. Ta oli põlluviljade kõnet kuulnud, metsa hümni mõistnud ja ojakese vulisevatest häältest aru saanud. Ta oli näinud, kuidas janunev põllupind vihmapiisad ahnelt alla neelas, ta oli tunnud Jumaluse lähidust, Tema sammude häält kuulnud.

Vihm oli üle. Nagu elav Jumala tempel seisis põllumees ikka veel põllupeenral ja vaatas kaugenevale vihmapiilele järele. Ta pühkis käisega üle põskede, kust kaks suurt tänapisarat alla veeresivad ja vast nüüd taipas ta minema hakata.

Mis rehepeksu masin jutustas.

Ühetooniliselt hundas ja lõgises rehepeksu masin. Kiiresti veeresid rattad, mida rihmad klõbisedes ringi vedasid. Ligi parkümmend inimest sõelusid virgasti ja sõnalausumata masina ümber, igaüks oma tööosa kallal. Kiiresti kadus vili, koorem koorma järele, masina sisemusse, kust õled ja terad tulid oma paika.

Virgasti lükkusid inimeste käed ja kärmesti töötasid masina osad — kiiresti kiiresti — ei kellegil olnud aega ega püsi. Ühine töö sulas kokku ühiseks üminaks, sarnane laada lärmile kaugelt kuulates.

Jään vaatama inimeste rühkimist ja kuulutama masina osakeste ühist üminat ja klõperdamist. Panen tähele, et masina iga osakene teeb isesugust häält ja iga osake nagu tahaks midagi ütelda. Lasen kõike seda enese peale mõjuda, süvenen sügavasse neisse hääldesse. Katsun mõista nende mõtteid, kuulda nende kõnet. Hakan aegapidi arusaama nende sõnadest, viluma nende viisidesse.

„Virr-virr-virr,“ virises üks rattake, kiires tempos keerledes, nagu oleks tal tuli taga, „virr-virr-virr, vaata mina — mina olen see, kes puhub aganad teradest välja! Mis on kõik teised? Ainult sodi tegijad, nende sodi ja lämu tuleb kõik minu nina ette, kui mitte mina ei teeks lahu terade ja haganate vahele, siis kõik teiste töö oleks tühine ja asjata! Virr-virr-virr, näed mina mina olen. . . .!“

„Lõkkadi lõkkadi lõkkadi,“ lasksid sõeladekandjad ühetaktiliselt kärmet tantsu, „lõkkadi lõkkadi, — vaat meie, meie oleme need kes sõeluvad, ainult meie kaudu käib tõsine kriitiline töö, kui meid ei oleks, kõik teiste töö oleks tühine ja asjata, meie, meie, vaat meie. . . .!“

Iseennast täis näis üks suurem ratas olevat, kes oma aeglase keeramise läbi nagu tahtis näidata, et ega tööjalgu ei ole, ega ta ära ei jookse. „Lokkat lokkat lokkat,“ ütles ta, lokkat lokkat, tuisupead olete teie kõik, ei tea kuhu tormata! Ilmatu käraga tormavad kõik nagu pöörased üksteise võidu, sedasi jooksete veel iseendid puruks ja surnuks. Aga tühine on teie kõikide töö, teie oma pöörasusega pillate ja puistate, aga mina — vaata mina teen tõsist tööd — järelmõtteldest. Mina sorteerin terad ja panen kohe kotti, minu tööst on otsekohene tulu. Mina ei pilla midagi tuulde, nagu teie! Mina, vaata mina, mina . . . . !“

Pöörase kiirusega tormas trummel ringi ja tema tenori hääl lõikas kaugemale läbi õhu mitme kilomeetri peale, kuhu teiste hääl enam ei ulatanud, „Öü-öü-öü,“ ütles ta, „mina, mina löön kõik puruks — puruks löön! minu ees on kõik tolmu ja põrm! Mina olen see, kes teile kõikidele töö kätte jagab, ilma minuta ei olegi teil tööd — nälga jääte kõik — maha surete ilma minuta! Mina, mina, mina . . . . !“

„Klõppadi klõppadi klõppadi,“ häälitsetes suur ümberveo rihm, ei just liig kiiresti, ega ka väga laisasti liikudes, „klõppadi klõppadi, küll ma teid kõiki mõistan, küll ma tõmban, nii kuidas tarvis, ega teie omast väest ei saa midagi teha,“ ütles ta magustahe naeratusega, „kõik võim tuleb ikka minult, mina olen ühendav jõud, mul on lõpmata jõu tagavara sääl eemal katla sees, mis iialgi ei lõpe. Mina ammutan teile kõik — kõik. Teie ise olete tühised põrmulased, üksi mina olen jõud! Mina, mina, vaata mina üksi . . . . !“

Mõni meeter eemal, seisis katal. Just nagu mõni hirmus koletis, ahmis ta tuld ja vett oma täitmata

kõhtu. Nagu pöörane vihane härg puhkis ja ähkis ta ja purtskas omast kraanist igasse külge kuuma auru välja, nagu härg maad kaapides liiva — nii vihaselt, et ära mine ligigi. „Puhh puhh puhh,“ ütles ta, „ma teie tühistega ei hakka sõnu raiskamagi, minu jõud on juba nii suur, et võtan teid kõiki perra ja viin kuhu tahan. Mina seda häbistavat tööd ei hakka tegemagi, töö olgu teie teha, minul olgu kõik valmis — kõik valmis! Kui ma ühe vile lasen, nii et teil kõrvad lukku jäävad, siis peate kõik minu tahtmise järele tantsima! Minu tahtmise järele — minu tahtmise järele, minu, minu, minu . . .!“

Katla peal keerlesivad kaks väikest munakest; katla ääre peal, eesotsas kükitas väike valge neitsilikunäoga, ja numbritega varustud riistakene; pisut allapoole, eesotsas seisis viltu klaastorukene, pooleldi veega täidetult; katla ühel küljel oli pisike pumbake; kõik need asjad ja veel palju muid, nemad kõik kehkeldasid ja suurustasid oma teenete üle katla kasuks. Igaüks neist arvas ennast kõige tähtsamaks; katla tervise ja elu alalhoidmise suhtes, sest muidu oleks va peru ja totter katla-koletis juba ammu hukka läinud; ehk kes teab, mis oleks juhtunud, kui neist igaüks ei oleks truiste katla tervise eest valvel olnud. Igaüks neist uskus, et tema just on see ainuke ja õige, kellest kõik ära oleneb — teiste töö ei maksa midagi.

Selles teadmises ja usus olivad kõik osad ja osakesed, olgu katla küljes ehk masina küljes.

Ma vaatlen kõiki — kuulatan kõiki, mõistan kõikide kõnet, saan aru nende rõõmust ja murest, nende tööst ja töö tulemusist — mõistan neid nende isiklikust olust ja üleüldse seisukohast.

Vaatan veel ja panen tähele, kuidas masinist taipavalt katla ja masina ümber toimetab. Iga masina-osa

liikumine ja tegevus sünnib täielikult tema tahtmise järel. Ei ole midagi, mitte midagi väljaspool tema tahtmist. Ta on väga ergas ja käib tähepanelikult kord katla, kord masina ümber midagi toimetamas, keerab kord ühte, kord teist vända, katsub rihmu, katsub rataid ja völlisid ja valab aegajalt õli määrdekohtadele. Ta on tõsise, peaaegu mureliku näoilmega, temas ei ole aimugi suurustamisest, ega oma enese „mina“ ülistamisest. Ta on määrdunud riiete ja kätega ja näojooned on tolmu ja musta täis.

„Jajah,“ mõtles ta iseeneses, „ei olegi ma siin nii hädatarvilik isik, kellest kõik äraoleneb, ei tee mina seda tööd, tuleb teine, kes võib olla, on parem minust ja truimalt teenib kui mina. Olen tänulik, et veel tervist jätkub, muidu võiks kergesti muutuda ülearuseks inimeseks,“ ja siis läks ta ja vaatas katla ja masina järelle ja korraldas kus tarvis.

Ma olin rehepeksjate juurest juba kaugele jõudnud ja kõik see tegevus oli minu silmist juba kadunud, aga ikka kuuldus veel mitme kilomeetri taha trumli öü-öü: „Ma löön kõik puruks — kõik puruks, minu ees on kõik tolm ja tuhk!“

Kui ma veel hulga maad olin edasi jõudnud, kõlas korraga hele vile läbi õhu. „Seda teeb see pöörase jõuga katla koletis,“ mõtlesin, — „ei,“ parandasin, „see sünnib masinisti korraldusel, kes enesest sugugi nii väga kõrget lugu ei pidanud, vaid oma väärtust veel vähesekski pidas, olgugi, et ta kõikide nende kõrgitsejate ja targutajate eest hoolikalt muretses, nii et igaüks omal kohal ja omas osas võis töötada! Ja siis teadis masinist ka väga selgesti seda, et ühe üksiku osakese töö mitte korda ei lähe, kui kõik teised osad ei tööta ja et ühe üksiku osa targutamine ja tema isiku „mina“ on selge rumalus.“

Mis lill rääkis.

Kuula lille kõnet,
Linnu laulu sa!

I.

Olin veel noormees — toll ajal ma lille kõnet hästi veel ei mõistnud . . . aga aru sain. Mida rohkem aastaid seljataha kogunes, seda selgemalt hakkasin nende kõnest aru saama; aga nüüd tunnen, kuidas endised ajad ja asjad tulevad tagant järele. Kuula lille kõnet!

Olin haige, pea valutas — ta tundus mitme puuda raskune olevat ja meelte kohal kloppis nagu vasaraga. Köha oli ja käisivad külma värinad — vististe olin külmetanud. Möödaminev külma haigus — noor inimene — pole viga — küll saab terveks,

Laman voodis, olen tekiga kaetud ja vahin segaselt madala laega vanaaegse rehetare kambri ruumi, milles olevad ja olematud asjad, peavalu mõjul, minu silmade ees kiisermust peavad. Kõrvad kuulevad hääli, otsekui mängiks mitu grammofoni korruga, igaüks ise lugu. Vahel tundub unesegast olekut, siis oleks nagu midagi rasket kanda, vedada või tõsta, millega aga ikka ei saa hakkama.

Haigus vaevab — rõhuv on.

II.

Minu voodi ette tekkib vaikselt, kuulmatult — vististe kikivarvul ilmunud — plikaohtu sirge naisterahvas. Ta on esite tõsine, peaaegu kurb, istub minu voodi äärele ja paneb oma talutüdruku kareda töö-käe minu otsaesisele, Ja siis hakkab lobisema, esite vaikselt, siis ikka elavamalt, voolavamalt ja rõõmsamalt. Lobiseb — ärgu arvatagu selle sõna all midagi rumalt

seda sõna tarvitatakse rahva suus laialt ilmsüütute, labaste kõneluste puhul — lobiseb kaua ja läheb alles siis ära, kui näeb, et ta mind täitsa on ära väsitanud. Mina tema lobisemistele palju ei vasta, aga püüan naerata ja olla osavõtlik.

Kui ära on läinud, tunduks nagu kergitust, sest olin tema lobisemistest väsinud. Aga siis on jälle kahju, sest tema lähidus mõjus ometi nagu kosutavalt — rahustavalt — uimastavalt, — haige inimese aru kunagi!

Vahin jälle lakke, seintele ja toa õhku, näen viirastusi, lae laudade ja seinä palkide pillerkaari pidamist ja kuulen hääli, mida tõepoolest olemas ei ole. Tean küll, et see kõik on pette, aga kuulan siiski — tahan kuulata ja näha, — Ei oska aga vahet teha tõelisuste ja viirastuste vahel. On — nagu kuuleks ka selle tüdruku lobisemist, ja näen, et ta nagu istuks minu voodi äärel.

Viimaks näen veel, et see tüdruk on minu naine ja mina olen sellega õige rahul aga panen imeks, et kuidas siis poisikesel võib olla naine? Aga on!

Sellest tüdrukust sai eluilmas mulle viimaks tõesti — päris naine, mitte viirastus.

Ja siis korraga märkan, et mitte viirastus, päris näen, et see tüdruk on minu juures olles minu voodi teki külge pistnud nõelaga ühe lille — roosi, Ei, ta roos ei ole, kust võttis tüdruk roosi, meie talu madalatel akandel ei ole muudki lille, veel vähem roosi — aias ka ei ole — arvatavasti on mõni metsa lill — heinamaalt, võib olla ka nurmelt. Oi-oi-oi, kas neid lillesid väljal veel vähe on, kõik kohad on neid täis — siruta ennegi käsi välja ja võta aina!

Aga siis näen, et ei ole lill, et on see tüdruk ise, see lobiseja, see minu tulevane naine. Ma küsin imes-

tades: „Sina, sina siin, Mari, pistetud nõelaga minu külge?“ Aga olen eksinud — tõeliselt on ikka lill. Vististe toob lill mulle tervise tagasi — vististe.

III.

Tundes nagu oleksingi juba vähe tervem, sirutan käe tasakesti välja, et lille võtta. „Käed ära, inimese räbal!“ kuulen korraga lille kurja hoiatust. Kohkudes tõmban käe tagasi, küsides: „Miks nii kurjalt? — Sest sind ju ometi mulle toodi, mulle haigele inimesele lohutuseks ja minu külge sind nõelaga poogiti — sa oled minu.“ Katsun jälle teda võtta, kuid seekord ütles lill veel kurjemalt, kui enne: „Ära julge mind puudutada! — Või lille sulle vaja lohutuseks, et oled haige! Kas mina ei oleks võinud veel kasvada, õitseda, lehitseda, elust mõnu tunda omade keskel? Ja nüüd — nõelaga laulatatud sinu külge, sa kõlvatu inimene, sa haige, sa lohutuste kerjus, sa . . . sa . . . või lille sulle tarvis, pipar ja sinep oleks sulle lohutuseks küllalt parajad!“

Mul hakkas lillest kahju, nii et hulgal ajal sõnagi suust ei saanud. Kui nii tükk aega kurvalt üksteise peale olime vahtinud, nägin, et lillekese viha minu peale oli vähenenud ja ma julgesin ütelda: „Lilleke, ma ei tea su kurjuse põhjust minu vastu, aga sooviksin küll sinu kurba saatust endaga jagada. Eks meil inimestel ole teiega ühesugune saatatus; nagu teie õilmitsede ja lõhnate ilus ja armastuses ja tunnete elust mõnu, aga närtsite ja kaote silmapilkselt, kui külm teid riivab, ehk kuri käsi teid murrab. Eks samuti ka meie, inimesed, ka meie õitseme ja haljendame ja oleme rõõmsad hommikul, aga õhtul oleme meie kui mahaniidetud rohi ja meie ei tunne ennast enam ära. See on meie põrmulaste saatatus, lilleke, mis võime meie saatuse vastu!“

Selle kõnega olin küll lille hästigi rahuldanud, aga tema usaldust ei saanud ma ikkagi võita. Kaunis leplikus toonis ütles ta: „Teil, inimestel, võib olla saatus, meil, lilledel, on aga aednik, aednik on meie saatus. Aga miks teie, inimesed, meid väljaspool meie aeda meid hävitada ja alandada püüate, meie vastu karmid ja hoolimatud olete, see ei ole mitte meie saatus, see on teie häbematus — teie inimesed!“

„Kuidas sa ometi nii viisakuseta võid rääkida, lillekene,“ vaidlesin vastu, „sest meie peame teist ju väga palju lugu ja väga õrnatundeliselt suhtume teisse.“ Selle peale vastas lill: „Soo — ja kõike seda ainult selleks, et enestele hankida mugavust, naudingut, taltutada meie ilu ja aroomiga oma kiresid ja kui juba küll olete saanud, sökute meid jalge alla — ooo...!“

Tundsin, et lillel õigus oli. Ma ei olnud selle mõttele enne veel tulnud — värin käis ihust läbi, ei mõistnud selle tõe vastu midagi ütelda.

IV.

Tüki aja järele algas lill kurvalt ja väga tõsiselt, seal juures mind oma vaatega peast ja südamest läbi puurides.

„Meie kõik, ilusad ja magusalõhnalised lilled, kasvame aias oma isa aedniku hoole all. Alalõpmata muretses ta meie eest ja pani meid kõiki ja igatühte üksikult tähele. Ta viitis kõik oma aja meie keskel, armastas meid ja hingas meie õhku ja meie tema õhku. Aga enne kui meie saime lilledeks, olime meie seemnerakesed, hoolega varjatud aedniku karbikeses tema laua sahtlis. Aeg-ajalt võttis ta meid osakeste kaupa natukehaaval ja poetas meid mullasse. Minge ja tulge mulle jälle iluste, tervete lilledena tagasi. Ja kui aeg tuli ja meie õrna idukese mullapõuest päevavalgele pist-

sime, rõõmustas ta väga, tervitas meid ja soovis meile õnne kui oma lastele. Alati lobises ta meiega ja ehk küll meie kõigest mitte aru ei saanud, mis ta rääkis, siiski mõistsime teda, just nii nagu rinna-laps aru saab oma ema kõnest ja meelitustest ja talle vastu naeratab.

„Hei, teie väetikesed,“ ütles ta, „töstke töstke oma peakest, teie tuleviku lilleilm, teie magusalõhnalised, teie mitmevärvilised, teie kirjupeakesed, saage, saage suuremaks, tõuske, tõuske tublimaks, küll ma panen teile tokikese toeks, kui teie pead ei jõua kanda ja kepikese kõrvale, et selgroog sirge saaks.“ Nii kasvasime kaunisteks, sirgusime sinisilmalisteks.

Kui meie saime juba ealisteks, tulivad meile mitmedki külalised. Tulivad mesilased-linnukesed, viisivad meilt hulga magusat, andsime hää meelega. Tulivad mitmetseltsi putukad — putukad me peletime, mardikad maha matertime. Tulivad erilased ja vapsikud, pealtnäha mesilindude moelised, need nõelasid valu-sasti — aednik peletas neid eemale.

Siis tulivad inimesed, viisivad meid hulgakaupa välja. Aednik andis mõnede hea meelega, teistele andes jäi ta nukraks ja pisarad tulid talle palgile; aga keeldi ta ei võinud, ta pidi andma.

Ühel päeval sai aednik tellimise hulga noorte peale, kelle õienupud veel ei olnud lahti lõõnud, Kurvaks jäi aednik, kui nupud ära viidi. Terve öö ta ei saanud magada ja hommikul olid ta silmad nutust punased. Või nuppusid neile vaja! Kriminalkohtu kätte peaks neid antama! Mitmed nupud tulivad tagasi — või ehk toodi neid. Ka täiskasvanutest tulivad mõned tagasi, aga vähe oli neid. Nad olivad haiget saanud ja aednik oli väga osav arst, tegi neid terveks.

Ühel päeval tuli tagasi üks maikelluke, ta jutustas meile väga hirmsaid asju inimestest, „Õnnetud olime

meie inimeste juures," nii jutustas maikelluke, „ilma hooleta, ilma lugupidamiseta — kord valatakse meid veega üle, et upume, teinekord ei näe meie vee tilkagi kuni sureme!“ Ja siis hakkas ta aednikku raskesti süüdistama — ütles: „Miks annab aednik meid välja nende hirmsate inimeste kätte? Teame ju küll, et meie eluiga on lühike võrreldes inimestega, kellede eluigs on määratu pikk; teame, et on antud igale oma iga, aga miks annab aednik meid välja surmata ja tappa enneaegselt, enne meie õiget eluea lõppu! Miks andis ta meile elu, kui ta seda enneaegselt vägivaldselt jälle röövib! See on mõrtsukatöö, see on lapse tapmine!“ Neid sõnu kuulates hoidis aednik käed oma kõrvade ees ja saatis maikellukese jälle minema, sest ta on inimestest liig rängalt rikutud, teda ei saa enam ravida.

Ühel päeval jälle, kui aednik oli kesk meie seas, meie eest hoolitses ja meiega lobises, tulivad hulk lillede korjuseid aeda. Suurem jagu nad olivad nupud, aga oli ka täisealisi. Aednik läks neile vastu, et neid ülekuulata. Aga nagu tige hundi kari tikkusid nad tema kallale, nii et ta mitu sammu pidi taganema. Igaüks neist püüdis midagi rääkida, nii et nende läbisegi lausete kisast võis umbes järgmist kõnet kokku võtta:

„Süüalune, miks sa andsid meile elu — meile elu — uu — . . !“

„Miks sa andsid meid nende halastamata inimeste kätte—e—e—e . . !“

„Nemad panivad meid luksusvaasidesse, kus meid sünniti ehtima nende kaetud laudu, mis kõiksugu magusate roogadega . . !“

„Ja joovastavate jookidega kaetud . . .“

„Meie eest aga ei hoolitsenud keegi . . .“

„Siis jagati meid igale — ühehaaval . . .“

„Kes meie ilust ja lõhnast joovastusid, kuni sai küll . . .“

„Siis pisteti meid ka oma naabrite nina alla . . .“

„Näpiti ja flirditi meist viimane ilu ja lõhn välja . . .“

„Ja surmale minestunud, pillati meid tolmusele põrandale . . .“

„Ja tantsiti meie laipadel fokstrotti, ja kestis orgia . . .“

„Siis pühkis teenija meid ja viskas prügikasti . . .“

„Kuhu nad ka sülitasid meie peale . . .“

„Oma tolmunud rindadest väljakõhitud röga ja . . .!“

„Miks sa andsid meile elu — uuu . . .!“

„Miks sa andsid meid aiast välja, meid inimeste kätte—e—e—e . . .“

Aednik neid arstida ei võinud, need olivad korjused; ta saatis neid ära. Sel ööl aednik magada ei saanud ja hommikul oli ta kurvem kui muidu.

Siis võttis aednik nõuks, enam mitte kellegile elu anda, Ta võttis hoolega-hoitud seemnekarbikesed ja tahtis kõik seemne ära hävitada, et ei peaks enam tulema ühtegi lille, et ära hoida õnnetust ja viletsust. Aga aednik oli külvanud seemet järk-järgult — ühed lilled mis olid valminud, teised valmimisel ja kolmandad tärkamisel jne., nii et alati oli lillesid anda.

Kui nüüd seemneterakesed seda aedniku nõu teada said, tõstsid nad kõik ühes kooris suurt kisa: „Ära hävita meid ära, ära hävita meid ära, meie tahame elu maitseda, tahame tunda elu mugavusi, elu õnne, ilu ja armastust!“

Ja aednik jäi seisma, jäi mõttesse — elu anda on hädaohtlik, elu keelda on hädaohtlik — mis teha?!

Nii kaugemale oli jutustanud lill minu voodi teki küljes ja ma olin suurima huviga kuulanud tema kõnet, nüüd jäi ta vait. Võib olla, et ta veel vait ei jäänud, aga mind valdas peavalu hoog ja ma ei kuulnud enam.

Pisut aja pärast, kui peavalu järele andis, nägin, et see rääkija ei olnud mitte lill, vaid see lobiseja tüdruk, kellest viimaks eluilmas sai minu naine. Ma tahtsin midagi küsida, aga siis nägin, et lill oli. „Lillekene,“ ütlesin ma, „sinu sõnad on selge tõde ja panevad mind mõtlema, aga ometi olete teie nii ilusad, lõhnavad, meeldivad ja külgetõmbavad, mis võime meie inimesed parata, meie ei suuda teisiti, meie peame teid võtma.“

„Oh, ja, ja — jaa, aga miks käite meiega nii hoolimatult, nii halastamatult ümber, meie oleme ikkagi lillekesed, kes ilma toeta ei seisa ega ilma hoolitsemiseta ei õitse, meie tahame ka ometi ikka elada, ilutseda, õilmitseda, armastada — tahame elust mõnu tunda! Jätke vähemalt meie nupud rahule, teie, teie inimesed — inimesed!“

Viimaste sõnade juures puhkes lill nutma, vaatas põlates minu peale ja tahtis ära minna, aga ei saanud, — ta oli nõelaga pistetud minu külge.

Jälle valdas mind viirastuste segadus, meelte kohal kloppis otsekui vasaraga, nagu tinaraskus oleks mind kuhugi rõhunud, oleks nagu midagi rasket tõsta, kanda, vedada — nagu raudtee rong sõidaks peale, aga ometi ei sõida.

Siis nagu oleks näinud, kuidas aednik kasvatas oma lillesid ja jagas neid välja soovijatele inimestele, igale tema soovi järele. Nägin ka, kuidas suur hulk lillesid inimestest enneaegu ära hävitati ja

kes vandusid ära oma elu ja aedniku: ja nägin ka suure hulga neid, kes olid väga õnnelikud, kes olid õiglase hoole all ja kelle juured ja õied olid värsked veel kõrges vanaduses, kes tõsiselt elust mõnu tundsid, kes õitsesid ja vilja kandsid ja seemet andsid aedniku karbikestesse, kust see neid aeg-ajalt jälle välja külvab uuteks lilledeks.

Need õnnelikud palju kellegile silma ei puutu, nad ei tee enestest väljaspool palju kõnet, ega laialist lärmi, nii et neid suurt ei kuulda ega nähta.

Murtud lilleke on aga kõigile kõneaineks ja kõlakellaks kaugelt üle kihelkonna. —

„Kuule lille kõnet, linnu laulu sa! Inimene, kas murdsid lille asjata?“

Vanaema kuru.

I.

Vanema aegade varjud
Kaugema päevade kujud.

Klvp.

Kui vanaema veel elli ja olli, siis elti ja olti alles rehetare kambrites. See oli rehe otsas, rehe katuse räästa-alune ruum. See ruum oli kahte ossa jagatud — niinimetud edikammer ja tagukammer. Esite olnud üksainus ruum, aga esä-emä pulma ajaks olla tehtud laudadest vahe vahele ja tagumisele poolele laud põrand ala, nii et moodustus kaks ruumi. Edikammer jäi maapõrandaga. Et laudpõrand pisut kõrgem sai, kui endine maapõrand, selle tõttu nihkus ka lagi madalamale, kui ta oli seda varem, nii et iga pikem inimene võis oma pea vastu tala ära lüüa, kui ta mitte pisut ei küürutanud.

Lagi on kaunis paksudest laudadest talale asetsetud, iga laud on omast naabrist pisut eemal, millist vahet katab nende peale laotud ülemine laud, nii jääb iga laua vahele tala peale väike avaus. Neid avausi kutsuti laevahedeks ja tarvitati neid laevahesid mitmesuguste väikeste asjakeste panipaikadeks, Sinna oli neid asjakesi käejärele hää panna ja säält võtta — kuhu neid majapidamises tarvisminevaid piasjakesi siis ikka panna.

Edikambril on üksainus aken, tagakambril kaks. Aknad on pisikesed neljaruudulised. Kui akna lahti lükkad, puutub akna raami ülemine äär väljas õlghatuse räästasse kinni. Talveks sisemisi raamisid ei ole. Eesriideid ka ei ole. Talvel külmaga lastakse väljaspoolt akendele ööseks õlematid ette, hommikul rullitakse üles. Õige kärelda külmaga tagakambri üht akent ei lastagi lahti, teisel valgustatakse ainult kaks alumist ruutu, kaks ülemist ruutu jäävad õlematiga kaetuks.

Tagakambril läheb üks tiib rehetare selja taha, nii et kambrisse jääb rehetare nurk. Selles nurgas on rehetare ahi, ja ahju kivine pära on tagukambri seinaks. Rehepeksu ja linategemise ajal on see sein alati soe ja siis on töö vaheaegadel külmaga säääl õige mõnus istuda ja soendada. Leiva-ahju kambris ei ole, leib küpsetakse reheahjus. Rehetare seljatagusest tagukambri tiivast viib üks uks veel edasi, säääl on sahver või külmkammer, Sahvris hoitakse söögi tagavarad ühes nurgas on ka taaritonn puust kraaniga ja teises nurgas riidevarn, talurahva paremate riietega. Ema peenemate hilpude tarvis oli tagukambris kohe sahvri läve kõrval madal riidevarnake, riided olid miski palakaga üle varjatud. Säälsamas üleval lae all oli nurga kapp, milles leidus mõni parem ja peenem asjakene klaasist ehk portselanist, mõni rohuklaasikene ja müüd.

Kapi ülemisel riivilil hoiti mõnesuguseid tarvilikke pabe-
reid, nagu — mõisast antud rendi ja teopäevade lepin-
gud või kontrahid. Siis oli sääl veel Lauło Ramat ja
mõni palveraamat, testament ja katekismus. Neid kahte
viimast nimetasime meie tõstarment ja katekeskmine.

Sellessamas pikuti seinas oli ka esä-emä säng ja
sängi ees lapse häll. Hälli ja seinä (reheahju pära)
vahele jäi kitsas käik, kust pääses sahvri ukse juure.
Sängi päetsist pisut edasi oli aken. Pärastpoole, kui
toodi suur kahepoolega kollaseks värvitud kapp, pai-
gutati see sängipäetsi ja akna vahekohta, nurgakapp
viidi siis kambrist ära ja ema peenemad hilbud varnast
asetati suurde kappi.

Teiselpool akent oli jälle säng, mille päets ulatas
poolest akent välja, jaluts oli nurgas. Sängi ees akna
all oli söögi laud, millel niihästi pere, kui ka pererah-
vas söivad. Vastu vaheseina oli välisel seinäl nurgas
suur pommidega seinakell. Vaheseinas esiotsa sängi ei
olnud, aga edespidi, kui perekond suurenes, asetati ka
sinna säng.

Edikambris vastu vaheseina oli poiss-Jaani säng.
Välisseinas, jalutsiga vaheseina poole oli sulase säng,
mille päetsi otsas akna all oli sulase söögilaud. Sängi
ees oli lapse häll ja laua kõrval puutool, mille leeni
sisse oli ärt tuusa sarnane märk lõigatud.

Vanaema säng oli välisukse taga, nii et kui ukse
lahti lükkasid, käis uks kui koltsti vastu vanaema sängi
jalutsit. (Nii lahti teda palju ei lükatud.) Isa oli küll
tahtnud vanaema sängi vastu tagukambri vaheseina pai-
gutada, ehk koguni tagukambrisse, aga kus seda!
Vanaema ei ole lasknud kõneldagi, ukse kurus oli te-
male hää küll, kui sureb, saab rutem lävest välja. Või
veel tagukambrit mulle vaja, olla vanaema nurisenud,
terve eluaja olen elanud rehetares — Eessuke Issä-

ristike on ikka minuga olnud, ja mis mul viga on olnud? Kas ma ei ole mõisa teopäevad kõik korrajärele ära teinud ja kui vähegi võimalik, ka sagedasti kirikus käinud — pastlad-sukad siilu ala ja lase kui kits — kiriku lähedal paned jalad kinni — kõik on ilus ja puhas. Nüüd olgu kirikusse minna ikka hobune ettepanna, ja elamiseks laudpõrandaga tagukammer ja puhas Jumala ivake kõhtu panna, kas nüüd mõni veel rabantse leiba suhu võtt? Ega see küll hääd ei tähenda, nälg ja katk ja Jumala vits ikka maa pääle tulevad jne., vanainimese aru kunagi, mis talle ikka teha.

Isa hoidis vanaemat väga, ega lasknud talle kellegil midagi paha sõna ütelda, ega talle midagi halba sündida. Vanaema olnud noores põlves üsna ilus tüdruk ja olnud tal ka peigmees ja pulmad olnudgi juba valmistamisel, aga pulmade eelsel nädalal tulnud soldati püüdjad, võtnud tema peigmehe kinni ja viinud ära. Sinna viinud, sinna jäänud. Tüdruk peitnud küll peigmehe tarepeale õlekubude vahele ära, otsijad otsinud ikkagi välja ja viinud ära. Poole aasta pärast sünnitanud tüdruk lapse — see ongi minu isa.

Kord saanud tüdruk lapse pärast mõisas ka peksta. Lugu olnud nii: Kui poisike olnud juba 7—8-aastane, viidud teda härra käsü peale mõisa, ühe kõva häälega vana ja suure mehele appi mõisa naari-välja vahtima. Vanamees olnud poolpime ja poisike pidanud vanamehele silmaks olema. Kui siis poisike naariväljal kusagil vargaid silmanud, võtnud vanamehe kättpidi perra ja jooksnud mõlemad naarivarga poole, kuna vanamees oma tugeva häälega sõimama pistnud, et — oh sa igavene varganägu, kas see peab mõisa naariväli olema, kuhu igaüks kaabakas oma sitase ninaga tuleb naareid vargile, kui ma su proh muse kätte saan, ma su kaela käänan, ma su soolikad välja sökun, ma sulle annan

nii et sust sunnikust muud järele ei jää, kui sinine suits, sa igavene sutesööt, sa kuradi koerakööd — sa... jne. Kord, sügise poole, härra kõndinud ise naariväljal, olnud kaunis jahe ilm ja poisikesel olnud külm — olnud kehvalt riides ja ilma püksata. Härra näinud seda ja saanud tulivihaseks. Lasknud poisikese ema mõisa kutsuda ja talle talli juures „vitsad“ anda, ja tehtud talle kohuseks, et nädala pärast olgu poisil püksid jalas, kui ei ole, tulevad „uued vitsad“. Küll olnud siis muret ja rabelemist — ei tea kust võtta poisile püksid, kust saada riidet?! Aga kuidas ka saadi, kuid nädala pärast olid naarivahi silmal püksid jalas, esimesed püksid.

Nujah, nii siis, vanaema süngi jaluts oli vastu välis ust, aga päets ei ulatanud veel kambri nurka kinni, vaid päetsi ja nurga vahele jäi veel hää natukene tühja ruumi. Seda ruumi meie nimetasimegi „vanaema kuruks“, sellest just ma tahtsingi rääkida.

Sellesse nutka — vanaema kurru — visati kõik-sugust majapidamise kola, mis mitte keset kammert ei kõlbanud olema, ehk muidu jalus oli. Sääl oli lagunud puunõude laudu, põhje, vitsu, murdunud pingi ja voki jalgu, mitu riidemõskmise tõlva ja kolkimise kurikut, mitu linarabamise uut ja vana roobitset, paar puu lapit, milledel allotsas terav kumer raud teraks jne.

Sääl võis leida kõike võimalikke harvasti ja sage-dasti tarvitavat arkelt, ka niisugust arkelt, mida kunagi ei tarvitatud — kes teab, ehk juhtub kunagi tarvis olema, siis on hea võtta. Ka põranda pühkimise luud, veepangide kandmise kaelpuud ja pealaud ei puudunud. See pealaud, see oli üks niisugune riistapuu, mis oli umbes 2—2¹/₂ jalga pikk, umbes jalg lai ja mõlemilt poolt tasaseks hõõveldud laud. Ühe poole peal lõikasid mehed tubakat ja tärkisid pastlaid, teine

pool oli ilus sile, selle poole peale suiuti peast täie, seal oli neid hea sõrme küünega ära tappa. Pea sugimiseks tarvitati sea kõvadest harjustest harju, kammi ei tuntud, Niisugune hari oli pintslile sarnane — vaigu sisse valatud. Oli kellegile mingit asja tarvis, mindi kohe vanaema kurru otsima — eks leiti ka. Ehk oli mõni asi ülearust, jalus vedelemas, üteldi kohe — vii viska vanaema kurru. Vanaema kuru oli ikka ilmlõp-mata suus kõnelda ja käes tarvitada.

Ükskord oli ka niisugune lugu juhtunud: Hobused olid öösel koplust välja murdnud ja olivad tulnud muru peale ja kolistanud ja nuhkinud vangerde kallal. Vanaema oli ära kuulnud, läinud ja lasknud hobused reheala, et nad mitte kurja peale ei läheks. Heitnud ise jälle magama, ega lausunud sellest kellegile midagi, ei ole tahtnud tööst väsinute unerahu rikkuda. Hommikul on hobuseid taga otsitud nagu tulega — kõik ümbrus olnud mitmekordselt läbiotsitud, aga mis ei ole ei ole. Juba on arvatud, et kuri on kottale juhtunud (hobusevargad), isal olnud juba vesi silmas. Naernud siis poiss-Jaan naljatades ja ütelnud — oot, ma lähen ja vaatan, ehk on vanaema kurus. Läinudki hulluke ja kolanud säääl asjade kallal. Vanaema ärganud üles ja tõrelenud Jaani, et mis sa hull ikka säääl kolad kurun. Jaan ütelnud, et hobuseid otsin. Vanaema ütelnud, et mis hobuseid sa kurust otsid, hobused rehe-all. Läinud Jaan ja lasknud siis hobused rehealt välja. Saanud siis mitmeks ajaks tagant järele kõnelda ja naljatada, kuidas hobused on vanaema kurust leitud. Ei oleks Jaan neid vanaema kurust otsima läinud, ei oleks neid nüpea veel leitud. Jaajah, ega seda vanaema kuru uskuda või.

Ja kui tulivad pisikesed lapsed — neid tuli ikka nagu kindlaks määratud lepingu järele iga kahe aasta

tagant oma pisikene — nii talule kui ka sulase rahvale ja kui meie, lapsed, järele pärisime, et kuidas neid pisikesi lapsi saadakse ja kust neid tuuakse? Siis seletati meile, et vanaema kurus kasvavad, niisama kui kapsa pead aias ja kui piiksuma hakkavad, siis vanaema muud kui aina toob. Nii oli see vanaema kuru meile üks väga salapärane ja imelik koht kuhu lapsed mitte just väga julgesti ei võinud minna, sest — ajad kogemata mõne asja kasvava lapsele päha ja hakkab ta piiksuma, mine sõdi siis temaga. Kui mõnikord mõni laps kisen- das, ehk vihanes või muidu küllalt sõnakuulelik ei ol- nud, siis lubati teda visata vanaema kurru veikestele lastele söödaks, kohe oli rahu jalal — vanaema kuru aitas. Kui tekkis lastel omavahel isekeskis tüli ja tuli keski isale ehk emale oma häda nuttes kaebama, lubati siis süüdlane visata jalgupidi vanaema kurru — ja sel- lega oli siis see häda seekord likvideeritud. Nii oli vanaema kurul määratu suur tähtsus majas, temal oli imetegev võim, mis aitas kõigis oludes. Ja vanaema ise oli selle saladuslise kuru peremees; kõik võim ja saladuslikkus läks vanaemast välja ja tuli kuru kaudu teoksile.

Vanaema ise oli madala kasvuga eidekene, nägu kortsus ja kibras, et lapikestki siledat kohta ei olnud ja must kui muru, nagu ema kord ütles; aga ise veel õige käbe ja kiire kõnnakuga, tegi ja talitas alati, kü- simata sellest, kas oli tarvis või ei olnud, kas oli teost kasu või ei, muud kui vajus jälle üle muru kuhugi na- gu kuni.

Lastega armastas ta alati jannata. Kui pisike laps juba tugede najale hakkas püsti ajama ja pingikest ees lükates mõne sammukese tegi, võttis vanaema lapse säadis teda ilma toeta püsti seisma ja ütles — no tee tikukest kah, tee tikukest kah, ise võttis ettevaatlikult

käed lapse küljest ära, taganes pisut eemale ja siis kükakile olles käed lapse poole sirutatult avatles last kõndima. Kui siis laps mõne sammukese tuigerdades ja suure häämeelega sai teha, ütles vanaema — tota tota tota. Jõudis laps tema käte juure, ütles ta — att-tuuh, kukkus aga laps kápuli maha, ütles ta — tota-poeh. No vaatke, niisugune oli vanaema.

Pliiti sel ajal meil veel kambris ei olnud, oli katal — õigemini kaks. Välislävest edikambrisse tulles otsesihis mõne sammu kaugusel oli katlaaluse suu, meie kutsusime katlasuu. Ees, suu pool oli vähem, tagapool suurem katal või pada sissemüüritud. Kui vähemat keetu oli, tarvitati edi-katalt, kui suuremat keetu, siis tagu-katalt. Pakil ajal tarvitati ikka tagu katalt söögi keetmiseks, ühest täiest sai paariks päevaks toitu üles soendada ja süüa. Mõnikord tagu katalt ei tarvitatud mitu aega, siis oli seal soe vesi igaks tarviduseks alati käe pärast — luskit liudu loputada ja töölt tulijatel musti käsi pesta, seniks kui vesi mitme päeva jooksul õige kihisema hakkas, siis vahetati uus.

Katla suits pugus truupi pidi põranda pinnaga tasaloodis edikambrist läbi, tagukambrisse, säält tuli ta üles-alla käikudega katla kohale tagasi, kust läbi seinarehetarre jõudis. Tagukambrist tagasi üles-alla käikude vahe oli kaunis lai, nii et inimene mahtus vahele istuma, nendes „ahjukappides“ oli külmal ajal õige mõnus soendada.

Korstent ei olnud, suitsul oli rehetares oma tuba, oma luba, kuni jõudis lae all olevast „lõhnaaugust“ välisilma. Edespidi, kui toodi pliit, tehti ka korsten ja suits juhiti läbi lae ja katuse üles taeva poole.

Kui tuli mõni võõras, või pühapäeviti külalised, oli igakord asja ja uudist vaadata — korsten! Seletati siis ja arutati kuidas suits sinna sisse saab ja kui-

das sel puhul, kui tuld enam ei tehta, mitte ei minta üles katuse peale, et topust panda korstna augu ette, nagu seda tehti ennemini kambrist tarre tuleva suitsu auguga, vaid korstna sees oli parajas kõrguses auk raudse uksekeseaga, siin oli korstna sees seadeldis, kus raud polt lükati korstna augu ette, et soojus välja ei peaseks.

Mõnikord vaga ilmaga tõusis suits korstnast püsti üles kõrgesse taeva poole, siis oli seda õige ime vaadata, naised panivad käed kokku ja ütlesid, et tõuseb üles Issanda pale ette just kui Abeli ohvri suits. Nii-sugusel puhul võttis ema mõnikord palveraamatu, loki-tas pliidi suu ette maha, luges raamatut ja enesel vee-resid pisarad üle põskede alla, veendunud olles, et tuli ja suits viivad palve ohkamised üles taeva ala Jumalale ligemale.

Varemalt olnud lävi katla suu eest rehetarre ja välja käidud läbi rehetare, aga pärast on see lävi kinni müüritud ja välja käiakse edikambri välisläve kaudu. Edikambri välisläve ees oli veel eeskoda või „editse“, nii meie teda nimetasime, sammu kolm lai, aga pikuti ulatas üle kambri otsa. Taha poole oli vahe vahele tehtud, nii et sinna sündis veel üks ruum, mida meie nimetasime „editse sahver“.

Edespidi kui võeti rentnik, jäi editse sahver rent-niku tarvitada. Üksvahe oli mitu aastat aega kaks rentnikku, mõlemad mahtusid edikambrisse ära, ühes oma kraamiga ja naiste-lastega.

Editse peale sai peaseda rehetare poolt küljest ja oli see pealine nii madal, et isegi meie, lapsed, pease-sime sinna üles ronima. Editse peale visati ka kõik-sugu välist kraami ja kola, nii et see oli alati mitme-suguse arkliga koormatud. Oli midagi asja ehk töö-riista tarvis, otsiti editse päält, oli töö tehtud, visati

jälle editse peale. See arkel oli aga märksa jämedam ja krobendam, kui see, mis vanaema kurus leidis.

No vaatke, see oli meie rehetare kammer ja tema elu. Enne vanasti — nii üteldi — ei olla rehetare otsas kambrit olnud, siis elatud rehetares. Katalt ka ei olnud, toit keedetud ahju suu ees koldes konksu otsas rippuvas pajas. Suvel keedetud kõik keedud kuas.

II.

Endine õnne ja ilu
Muistene kurbtus ja mure.

Vanaema suri just sel aastal ära, kui mulle suvel enne seda esimesed püksid tehti. Isa ütles, et ma olevat siis Kolmekuninga päevaks kuue aastaseks saanud, aga enese meelest olin ma küll juba täis mees. Kiviga ma üle rehe katuse harja küll ei jõudnud visata, nagu poiss Jaan, kelle kivi suures kaares kõrgelt üle katuse harja lendas, aga räästa äärest viskasin küll hää jaku kõrgemale, kuna sulane Karla vaevalt räästa ääreni jõudis visata.

Maadluses olin ma sulase Karlast täiesti üle ja panin ta igakord maha kui põmm. Minu vanem vend Juhan, kes karjas käis, iga kord üle katuse ei jõudnud visata, aga kui paraja kivi leidis, vinnas ikka üle ka.

See poiss Jaan oli eelmisel suvel veel karjas käinud, aga nüüd oli ta isale tööde juures juba abiks. Kui karjas käis, siis kutsuti teda karja-Jaaniks, nüüd oli ta aga juba poiss-Jaani nime all.

Isa ütles, et Jaanil olevat suur palk, aga Jaan ütles, et ta teenivat poole palga eest ja lubas tuleval Jüripäeval ära minna, suuremat palka otsima. Siis ütles Jaan veel, et kiviga üle tare harja viskamine ei ole mõni suur asi ja ta võivat, kui tahab, ka üle kiriku

torni visata, aga siis peab olema viiekopika raha tükk, aga kiviga ei saa, kivi ei lähe, aga rahaga lennuta ülemis vingab. Jaan lubas ka mulle ühe viielise anda, kui palga kätte saab, see pidavat minu käes üle tare harja vingama nii et tule jutt taga. Minul oli selle asja pärast alati mõte ja mure, et ei tea, kas Jaan annab mulle ühe viielise või ei anna ja et missugune see tule jutt küll peaks olema, kui raha üle katuse vingab. Vististe oli see minu algavas elus esimane ja suurem tõsine mure, pika eluea paljude murede algmure, mida iganes mäletan.

Ükskord, see oli rukkilõikuse ajal — ema keetis tagukatlas tangu putru. Varsti jõudis õhtu ja kui rukkilõikajad õhtule tulevad, seniks pidi emal kõik õhtune talitus tehtud olema ja vedel tangu supp (soorma puder) keedetud. Ema säädis vanaema pudru katla juure järele vaatama, et „pada üle ei tuleks“, ise tõttas muid talitusi tegema. Vanaema seisis pudru paja kõrval, kulp käes ja kui puder üle paja ääre üle tikkus ajama, viskas kulbiga sortsukese külma vett vastu. Puder põgenes kohe paja äärest alla poole, aga tõusis varsti jälle. Mina kükitasin katla suu ees ja vaatasin tule põlemist ja vanaema tegevust. Püksa mul selkorral ei juhtunud jalas olema, neid oli vanaema mulle ennist jalast maha kiskunud ja aia peale visanud, ise nurisedes, et küll hakatakse lastega nüüdsel ajal ka moonutama, mis püksa nüisugusele latakule ka vaja, ainult täistegemiseks.

Tulivadki varsti rukkilõikajad ja asusivad tagukambrisse õhtusööki ootama, ainult Jaan jäi edikambrisse. Minust mööda minnes müksas ta mulle jalaga kintsu pihta ja ütles: „Kas sa poiss koristad ennast t... nätä!“ Mina kahmasin kiires korras kuhtikese ääre üle põlvede alla poole. Siis istus ta vanaema sängi äärele, pani sirbi terava otsa hammaste vahele ja

kõigutas sirpi niiviisi suus. Varsti aga hakkas ta sirbi ninaga vanaema süngi päetsi lauale tänkima ja ise luges ühetooniliselt sinna juure: „Mina raiun, mis ma raiun, mina raiun viistõistku, kui sa'i usu tule kaema, mina raiun viistõistku.“ Neidsamu sõnu kordas ta juba mitmendat korda ja tärkis edasi. Vanaema oli putru hakkanud pajast kulbiga välja tõstma ja viis ühe puu püti täie juba lauale. Et Jaan ikka edasi tänkis hakkas vanaema temaga pahandama, et mis sa'nd Jaan lõhut sest süngist, esiki om lagunu ku'ts „kõögäts“ nurgan, missi süng sulle ette putus? jne. Jaan ei teinud sellest väljagi, luges oma laulu ja tänkis edasi. Minul tõusis kops üle maksa — ma kahmasin kübara peast ja virutasin sellega Jaanile, ise käristasin: „Jaan, kurat!“ Isa tuli tagukambrist välja ja küsis, et mis kärrin teil siin on: Kui teada sai, milles asi seisab, riidles ta Jaaniga ja lubas teda läbi raputada nagu hobuse torka, kui ta veel julgeb vanaemat pahandada.

Peale õhtusööki seisin väljas editse nurga kõrval, Jaan tuli minu juure ja ütles, et kui peremees selle vanainimese kõödsaku pärast temale peaks midagi tegema, ehk kas või ühe kopikugi tema palgast kinni võtma, siis ta seda küll ei jäta, ta lubas kas lina luid kaevu visata, ehk talvel külmaga kartuli kooba suu lahti jätta. Minul oli see jutt vastumeelt, ma kahmasin Jaani kübara peast ja viskasin üles editse otsa peale. Jaan ütles, et küll ma nüüd kübara säält ikka kätte saan, aga seda viit kopikut ma sulle küll enam ei anna, mis ma lubasin, näib millega sa siis veel üle tare harja lingutad. . . Ma olin ummikus. Saatus oli mind viinud, võib olla esimest korda elus, väljapääsemata seisukorda. Ühelt poolt oli kahju viiest kopikust, teiselt poolt oli väljakannatamata, kui Jaan oma ähvarduse peaks täide viima ja kartulad koobas ära külmeyad. Nii mõnda

korda olen omas pikas elueas kahe tule vahel olnud, aga siis on igakord see esimene ummikus olek mulle meelde tulnud. Ahastus oli tol korral suur ja nutt oli varaks.

Selsamal sügisel oli meil rätsepp õmblemas — vanaema elas veel. Oli lõpmata lustikas mees; päevad otsa laskis ta õmmeluse juures laulu ja vilet, aga öösel ajas tüdrukuid taga. Mõnikord tüdrukud otse kilkasid rätsepa käes, nii et mul tõusis kahju tunne. Kord, niisugusel juhtumil, panin tugeva põripilli põske — tüdruk jooksis minu juure, mind vaigistama ja ütles tasakesi kõrva sisse: „Mis sa siga kisendad, ega ta mulle midagi ei tee.“ Ma jäin küll vait aga ühtlasi jäin ka mõttesse, et kuidas see siis ikka nii võib olla? See-kord jäigi see mõistatus minust arusaamatuks. Pärastises elus olen nii mõnda korda maailma keeruliste asjade üle mõttesse jäänud, aga ikka tuleb siis see lapsepõlves lahendamata juhtumine mulle meelde.

Emä ütles: „Ega rätsepat ei ole kerge pidada, teda ei saa ikka nii süüta, kui muud inimest — peab paremini andma.“ Ükskord emä pani rätsepale söögi lauale — pisikese korvikese sees kartulad, küpsetatud kütteva reheahju suu peal, ja panniga liha ja rasva. Kui rätsepp süüdnud oli, andis ta ülejäänud kartulid korvikesega minule ja ka panni lakkuda, oli panni nõlval veel pisut rasva, liha ei olnud. Ma süün — aga küll oli hää... pisikesed ümargused kartulad, veeretada neid panninõlval (ühes koorega muidugi, rätsepp ka ei koorinud) elu-selge-puhta rasva sees — süün ja mõtlesin, et kui õige oleksin rätsepp, et küll saaks süün hääd süüa. Pannipõhja pühkisin kartulatega ja pärast sõrmega, nii puhtaks kui rehealuse põrand, pärast vilja koristamist.

Muidu meie harilikult niisugust rasvakastet ei näi-

nud. Kastus oli ikka mingisugune vedel leem ja kui kartulid sinna sisse torkasime, siis tegime enne kartulile pässaga sombu sisse ja pistsime puu pilpa otsa, nii siis võtsime kui kopaga. Suurtel inimestel olid omad käänpeaga väidsed, meil lastel ja tüdrukutel olid ikka pilpad. Ka paksuputru sõime pilbastega. Oli söödud, pistsime pilpad seina lõhe vahele, säält oli neid järgmisel korral jälle käejärele võtta. Kartulid olid valged piklikud, neid nimetati viinakateks, kui sõid, õhetas kurk tükk aega veel tagant järele. Veikesid-siniseid oli vähe, ema ütles: Hää kui neid jakkub püha-päeva hommikuks ja rätsepale.

Mõnikord tarvitas rätsepp töö juures ka minu abi. Ta käskis mul riide otsast kinni hoida, ja ise ühe käega riidet pinguli hoides, teise käega „tikkis mis välgub“, nagu ta ise ütles, järkjärgult esimesest käest riidet järele andes. Ömmeluse masinat ei olnud sel ajal veel keegi näinud.

Ükskord, kui ma jälle riidet kinni hoidsin, ütles rätsepp, et tõmba kõvemini. Mina tõmbasin. Korraga laskis ta riide lahti ja mina kukkusin seliti maha. Ajasin end istukile ja panin pilli pöske. Rätsepp ütles: „No mis sa maast leidsid, tule siia ma tõstan su üles.“ Ma tõusin üles ja tahtsin minna, aga siis sain aru, et see on mõnitamine ja lükkasin südametäiega tal käärid laua pealt maha. Nüüd sai rätsepp pahaseks, võttis mu kraetpidi kinni, tõstis üles nii et pea lakke puutus ja lubas mind jalgupidi nii sügavasse maa sisse lüüa kui kiriku torn kõrge. Nüüd panin ma täieliselt pilli üür-gama. Ta katsus mind mitmet pidi vaigistada, aga kergesti ma ala ei annud. Viimaks andis ta mulle tüki kriiti lepituseks. See mõjus, olin nõus vaikima. Lähemal ajal kirjutasin kõik siledamad kohad, kuhu iganes

juure peasesin Araabia ja Pärsia keelset kirja täis. Ise-
ärani mõnus oli kirjutada vahe ukse peale ja püsti
seistes sängis, vaheseina peale, väljas rehe ja rehealuse
ukse peale jne. Kui isa kodu tuli, võttis ta mind kohe
käsile ja küsis: „Kas sina poiss oled kõik kohad krii-
diga täis kriipsutanud?“ Ilma paha oletuseta ütlesin —
et, mina küll. Siis sain isa pärastistest tõrelemistest nii
palju aru, et see just hää töö ei olnud. Aga kui isa
ütles, et ma olla kriidi tüki rätsepa tagant näpanud,
tuli mul nutt peale — see ei olnud ometi tõsi. Rätsepp
tuli aga mulle kohe appi ja ütles, et ta ise on mulle
kriidi annud, riide kinnihoidmise töö eest. Hiljem tuli
mul see asi õige imelik ette, kuidas rätsepp isa ees
ennast valega läbi aitas — kogunistigi mitte ei olnud
ta mulle kriidi annud riide kinnihoidmise töö eest. Ja
siis oli nagu kahjutunne, et miks mina ka isale ei ütelnud,
et mina neid kirju ustele ja seintele ei ole kirju-
tanud ja ma ei oleks isa käest riielda saanud. Vale
näis olevat üks väga kasulik asi. Vististe oli see juh-
tumine mulle, kui algava märkava lapse elule esimene
tõsine avatlus valele. Elus olen nii mõnda korda va-
letanud, aga iga kord tuleb see esimene vale avatlus
nii väga teravasti mulle meelde.

Need on minu elust esimesed üksikud märkmed
ja aimes, kui end leidsin ilmas olevat. Nad on süga-
vasti hingesse ja meelde jäänud ja on nagu saladusli-
sed vaimud minu pikast elueast läbi kuni vanadusen
mind saatnud, on mõnigi kord mind kriitilistel silma-
pilkudel toetanud ja julgustanud, ja praegugi virvenda-
vad kujud ja mõtted meeltes ja tuletavad aegi meelde,
mil vanaema veel elas oma viimseid päevi, millal ajad
olivad koguni teised — koguni teised kui nüüd.

III.

Muistse aja mälestused,
Endse põlve pärandused
Kostku meile kustumata.

Klvp.

Eespool jutustatud ajast on palju aega mööda läinud, aastakümneid on kadunud seljataha ja ammu möödunud aegadest on jäänud ainult mälestus, nagu unenägu.

Enne suri varakult, isa elas kõrge vanaduseni. Isa abiellus veel teistkordselt ja on üle kahe naise sünnitanud üheksateistkümmend last. Ühed surivad lapsena, teised elasid kauem, mõned on veel praegu elus, nad ise ja nende lapsed on kõik — nagu eksind linnud, maailma laanes laiali.

Minu vanemate esimene laps — tütar — nägi vaevalt päevavalgust — suri. Teine, minu vanem vend, oli kidura tervisega, suri nooremehe eas, peale kroonuteenistusest kodutuleku, kust ta tiisikuse idu Poolamaalt ligi oli toonud. Talupärimise järg oli minu käes. Võtsin isa ikked ja rakked ja ei ole mina mitte tagasi vaadanud, ei ka paremale ega pahemale poole kõrvale, kuni talu võlg sai tasutud ja majapidamine ilusale järjele viidud. Nüüd olen juba vanaks jäänud ja ajast maha käinud nagu vana tunni kell. Olen kägaraks kokku kuivanud ja ei kõlba enam kuhugi. Talu on ammu juba poja käes ja tubades kilkad uued pisikesed inim-ürjatused, kes teevad oma esimesi edu- ja eksisammusid, nagu minagi omal ajal.

Rõõmuga näen, kuidas minu poeg täielikult minu jälgedesse astub, et minu rasket ikket täie tusedusega edasi vedada — muidugi nüüd juba uueaja laialisema silmaringiga ja teaduste tagavaradega ja nagu näen, ei mõtlegi ta laiskuse leiba süüa.

Sa tead, armas, et mul talu on ilusasti välja ehitatud, endistest hoonetest ei ole muud järele jäänud, kui endise rehetare ja kambri asemel hunik põllukiva, telliskivide tükka ja prügi. Põllukivid on endise rehetare jäänused, muu prügi on truubide ja korstna jäänused — see on kõik, mis endisist aegist üle on jäänud ja sellest tunnistust annab. Puu materjaali, mis endistes hoonetes veel kõlbulik oli, olen uutesse hoonetesse paigutanud, neid võib seal veel ära tunda.

Endine rehetare kammer jäi peale elumaja ehitamist majapidamises tarvisoleva mitmesuguse kraami panipaigaks. Aegamööda varises aga endine eluase ikka enam ja enam kokku, vihm, lumi, tuul ja vanadus tegid oma töö. Endine vanaema kuru püsis veel kõige kauem jalul, sinna sai visatud peenemat ja paremat arklit ja oli seal ka veel vanaema aegseid asju ja veel vanemaidki. Paaril korral on käinud vanavsrakorjajad, vanaema kuru põhjani läbi nuhkinud ja mõndagi asja kaasa viinud. Ka aida-kambrist, vanaema kirstust viisivad kõik tema riided ära, mida ma neile hää meelega lubasin.

Kui uued aidad ehitasin ja pärastpoole aidaotsa ruumika masinate kuuri, tarvitasin endise eluaseme paremad palgid, mis aeg oli veel üle jätnud, uute palkide lisaks kuuri seinteks. Vanaema kuru palgid, mis veel kõlbasid, panin kõik ühte kokku läve kõrvale nurga küljeseina. Sääl on nad praegu veel näha ja leiad ühes palgis augu, millisesse auku vanaema kinnitas aspli keskotsa, kui lõnga aspeldas. See auk oli vanaema süngi kohal üleval, nii et ta lõnga aspeldamise puhul seisis kahe jalaga süngis ja töötas. Nii oli see kitsa ruumi pärast tarvilik. Sellesse auku on nüüd löödud kadakane pulk, mis kannab väikest värvitud kappi, milles leidub kõiksugu põllutöömashinate pisemaid tagavara

osakesi ja ka kõiksugu riistu, mis masinate parandamise ja korraldamise juures tarvis tuleb. All, kapi all põrandal on nurk ka kõiksugu masinate juures tarvisolevat arklit täis, seal on muidugi kõik krobedam ja jämedam arkel kui kapis.

Kui nüüd töö juures masinate ümber midagi tarvis läheb, on varsti sõna keelel — mine too vanaema kurust ehk, vii viska see vanaema kurru — vea masin vanaema kuurist välja, ehk — kui töö tehtud — korrasta masin vanaema kuuri. Kuur ehk kuru, üks ta kõik, ainult üks täht „r“ tuleb tarviduse järele, kas sõna lõppu jätta ehk kahe u vahele paigutada.

Ajad ja olud on suuresti muutunud, kõik on uueks saanud; meie perekonnas ja talus elab vanaema mälestus „vanaema kuru“ nime all ikka veel edasi. See on vaese orjanaise mälestussammas, tema monument. Siin tuleb, ammugi põrmuks saanud, orjakese vaim aastasadade tagant (ma mõtlen tervet minevikku ja — tulevikku) sügava musta mulla alt välja, õnnistab oma lapsi ja kaitseb neid nende töödel; Võtkem oma peakatte ära ja kumardagem sügava autundega nende haudade poole! —

Ükskord kiusasin ma oma poega ja ütlesin: „Vaata poeg, sääl on see rumal kivihunik, mis märgib ära meie endist eluaset, sa oled sinna ümberringi asutanud ilusa viljapuuai ja inetu kivikangur ei oleks nagu ilus keset rohuaeda — teda võiks ehk ära koristada.“ Poeg ütles: „Isa, jätame seda kivihunikut sinna kus ta on, see on veel ainuke püsiv mälestus, mis meile võib jääda, on endise põlve pärandus, vana aja varandus. Selle all peidus on „Endine õnne ja ilu, Muistene kurbtus ja mure.“ Nende kivide ja prügi all peidus on esivanemate sikke ja püsiv elujõud, mis läbi löi aastasadade pikusest pimedast ööst, näljast, katkust, sõjast

ja mitmeist muist viletsusist, kuni jõudsime iseseisvusele ja inimlikule elule. Võib olla, et tulevikuski tulevad rasked ajad ja kõiksugused viletsused ja õnnetused, võib olla, ehk juba minugi päevil. Ja kui lootus tikub langema ja jõud nõrkema, siis tahan ma nende kivide peale põlvili maha heita ja paluda esivanemate vaimusid, et nad mulle annaksid ühe osagi omast sikkest ja püsivast elujõust. Minu palvet nad kuulmata ei jäta, ja kui ma neist saan pisutki, nagu Eliisa Elialt, kas või ühe mantliosa, siis olen ma päästetud. Ärme hävitame esivanemate vaimude viimast paopaika, kui neil ei ole enam kodukotust, nende vaim jätab meid maha. See kivikangur viljapuu aias on aia ilu ja uhkus ja au ja — õnn!“

Need sõnad olivad minu meele järele, ma andsin oma pojale suud ja minu silma tulivad pisarad.

Nüüd armas sõber, nagu sa ennist küsisid, et miks meie seda masinate kuuri „vanaema kuuriks — kuruks“ kutsume nüüd tead sa „miks.“

Ja siis veel, armas sõber, vaata, „Vana olen alla vaon, Kulu olen ära kaon,“ ma tean, et sa mõnikord maailma asju armastad kirja panna; Kui sa nüüd arvad, et minu jutustus oleks midagi väärt, siis palun küll teda tulevastele põlvedele mälestuseks jätta.

* * *

Eeloleva kirjutise jutustas mulle mõni aasta tagasi minu sõber, üks auväärt vana talutaat. Ma olen seda, tema lahket luba ja soovi, tema jutustust kirja panna, siin katsunud täita, niihästi-halvasti kui see mul on korda läinud. Palun lugejat hääks võtta!

Vanad ja noored.

Elame väga sündmusterikkal ja äreval ajajärgul. Meie silmade eest on möödalibisenud suured sõjad ja revolutsioonid, ja mitmesugused olude kõikumised on vapustanud inimelu tervel maakeral. Olime mitmeski asjus nii sissejuurdunud ja aeginud, et nende muutus näis nagu ilmvoimatuks ja ka asjatuks. Aga — nagu pingutuste kütkest, või paisutagant lahtipeasenud vool, tormasid ette äraarvamata sündmuste read esile ja murdsid kivilinenud müürid tükk-tükkilt maha, nii et intellektuel inimesel tuli tubliste pingutada, et ajaga sammu pidada, uutesse oludesse juurduda ja et ajakäigust mitte maha jääda. Pea kõigil aladel on olud suuresti muutunud, ehk muutumisel, nii et võimata on ütelda, millega kõik veel lõpeb. Terve olemasolu on nagu mingis otsivas ajajärgus, ehk nagu mingis pingutuste pinevuses ja nagu midagit uut oleks tulekul.

On ju vana tõde, et kõik muutub. Aeg toob ette muutusi, kord kiiremas, kord aeglasemas tempos uuendusi luues. On olnud aegu, kus kogu olemasolu on seisakul viibinud, tolm ja hallitus nagu tahaks kõiki katta. Aga — säääl tõuseb torm, ja pikne lööb kõik segi. Uus kaunim tekkib endistele rusudele. Iga uus mõõn või tõus tuleb uuel kujul, vana ei kordu iialgi. Aeg-ajalt läheb see sõna ikka jälle täide: „Vaata, vana on mööda läinud, kõik on uueks saanud!“

Igakord ei näe meie edu, vahest on ka tagurpidi käike, aga üldiselt on edu.

Käesoleval ajajärgul on iseäranis suur kataklism käimas, kõikidel inimelu riivavatel aladel. Süüdmused ei lähine veel lõpuaktile, vaid on alles hoogsas arenemise käigus — ergud on pinevil ja ajud on äärmiselt rakked, kogu maakeral.

Vanad — elukogemusterikkad ja asjadega kursis olevad isikud on tõsiselt tööl ja murravad kas või pealu lõhki, mõtte kailal, et kuidas korraldada ja juhtida inimsoo käekäiku parematele ja kindlamatele rööbastele.

Masse suhtub ja tõmbab mõistust mööda ligi.

Noored on täis elektrit. Noored!

On olemas kaks osa noori.

Üks osa upub iseene minasse. Nad arvavad, et ilm ja aeg nendega alles algab. Mõned usuvad, et nad liig vara on siia ilma tulnud, ilm ja aeg ei olla veel nende geeniusse kohane. Nende teoreetiline täispuhutus ja praktikavõimete tegevus ei leia kaasinimestes vastukajastusi, keda nad enese minale ainult ballastiks näevad. Kõige peasa on see, et ilmas hästi ära elada ja selle jaoks ongi, usuvad nad, isa nende eest kooli- raha maksnud. Neist „konksu“ ei kasva ja neist meie ei kõnele.

Väga rahuldavalt näeme aga teisi noori, kuidas nende keskel siin ja sääal nagu midagi käärib valmib kõigub, eksib, otsib, püüab kurssi tabada. Neist räägime!

„Kellest konks kasvab, on juba noorelt sinnapoole kõver,“ olla omal ajal Napoleon ütelnud. Röömustavalt näeme, mõndagi konksu võsikus võrsumas otsivas seisukorras; Kuhu ja kuidas juhtida oma paisuvat energiat.”

Õnn kaasa!

Ma räägin noortest, kes vaimliselt oma ümbruskonnaga kaasa elavad — ma räägin noortest, kes oludesse püüavad puurida, nagu uss puusse ja kes ei salli hallitust ega tolmu, kes ei tee ainult ebasümmeetrilisi sõnu, sõnu ja sõnu; Kes väljakannatavad väliskriitikat ja ka enesekriitikule alistuvad, kes arusaavad, et inimese

mõistusel, võimistel ja tegudel on omad piirid ja et ainult alpusel ja rumalusel ei ole miskid piirisid.

Mõnikord kuulduv noorte suust, et neil olla juba palju läbielamusi, elupraktikat ja — juba millegist ajavaimust läbi-imbutud.

Ei ole — ei ole! Teie olete selleks veel noored Jäädagu esiotsa veel otsivale seisukokale, see on õige!

Noor olla, on kevadet rinna sees kanda ja — noor olla on: olla hunik gipsi või kamp graniiti, millest kunstnik teeb ilusa kunstitöö (aeg ja elu).

Noor olla on lõpmata pikk rida õhulossisid. See on teie paradiis, millest ükski keerub teid väljaaidata ei suuda. Neist õhulossidest kas realiseerite õige vähe, ehk — kui teie oma talenti, mis igale noorele miskil kujul ikka on ligi antud, õieti oskate tarvitada ja okaskrooni ei karda, siis kisute omad õhulossid sagedasti maha, et järjest uusi paremaid, toredamaid asemele paigutada, aga realiseerite enam, kui jõudsite ettekujutada. Elu ja tegevus on tahtmise saadus, energia kehastunud kajastus.

Ehitage õhulossisid.

Aga mitte niisuguseid, mille eest teile võidaks nõdrameelsuse tunnistus kätte ulatada.

Ärge saage enneaegu vanaks ja ärge vaadake enneaegu tehtud töö ja käidud tee peale tagasi.

Kooli töodes olete eksamineeritud, paljud ka spetsialiseeritud kuld aurahaga (mõtteliselt) kroonitud — hästi läks!

Väga hää! Aga kas olete ka rutineeritud (elus omandatud tarkus, mida kool ei suuda anda)?

Ei ole!

No pole viga, ootame ära, kes kannatab see kaua elab.

Nüüd algab siis tegevus — elu! võitlus ja võist-

lus välisilmaga, oma füüsilise isikuga, oma sisemise minaga. Olete intellektne inimene, teie ei pääse, olete sunnitud lahingut vastu võtma ja võtate ka. Teie tunnete ennast eluvõitluse tarvis küllalt kypse olevat — on mõistust, on tahtmist ja energiat.

Vahete vahel tuleb teile nüüd silmapilkusid, kus teie püssi najale seisma jääte ja miski sala hääl sünnib teie sisemuses sõnadega: oh kellele ma kaeban — ei nõu ei abi kusagil!? Oo—o, vast ehk tunnete juba väsimust võitlus-pingutuste rõhu all?

Ei, väsimust mitte, aga raskust, eluvõitlus on pingutus-rikas.

Püssi teie muidugi veel põõsasse ei viska. Elu läheb oma rada.

Teie vananete, ühtlasi ka rutineerute.

Aastakümneid on aeginud seljataha, elutõsiduses olete õige küpselt mõtlema õppinud. Kartlikult ja ettevaatlikult ehk julgete pilku tagasi heita käidud tee ja tehtud töö peale. Olete vanemaks saanud, aga mitte rumalamaks jäänud.

Ja sääl eemal all on näha noored; uus põlv on paisumas.

Miks teie nii võõrastavalt nende peale vaatate, olite ju ise hiliuti ka veel noored.

Ah, nad on veel noored — toores materjaal, nad on hunik gipsi ja kamp graniiti, millest saab ehk tulevikus väärtusline kunsti töö osava meistri käe all.

Kallid noored, kelle päralt on meie tulevik, kas olete ka kunagi selle üle järele mõtelnud; miks need noored ei saa kunagi vanaks ja vanad ei sure iialgi ära, aastasadasid — tuhandeid?

Terves pikas inimsoo ajaloos leidub ikka „vanad“ ja „noored“ ja nad oleks ikka nagu mingi lahkarusaamis.

Miks see nii on?
Ma küsin sügavmõtteliselt, ärge otsustage kergelt!
Noored, teie olete meie tuleviku lootus, teie ei ole mitte „teie“, vaid noored „meie“ — kas toote endid oma rahva, terve inimsoo teenistusse asjaarmastajatena, või palgalistena, kui ise oma isiku orjad.

Viimastest meie ei räägi.
— Kui tulete asjaarmastajatena, ärge nõudke, et teie teed peaks olema väga tasaseks tehtud, mida mööda õige kergesti kaugele võiksite edasi jõuda. Loopige ise teelt kive kõrvale, et nahk nuriseb, ja tasandage künkaid, siis olete ka midagi teinud, teisiti olles ja tahtes, teiste kulul — tuleks laulda „äiu-äiu“ ja see ei kõlba meestele.

Tuleb olla ka ettevaatlik, et oma pead vastu seinu veriseks ei jookse. Peab teadma, et peaga seinu läbimurda ei jõua, ja ehk vast teda läbimurda tarviski ei ole. Võitmata takistuste ees ei tule veel elumõtet kaotada, ega anduda tuimusele ja ükskõiksusele. Tuisupead pangu tähele, et kui omad esimesed sarved olete mahajooksnud, siis saavad teist veel tublid ja tüsedad töömehed.

Teadke aga ka ettevalmistuda, et kui kord aeg tuleb, kui omat-puhku töö üleannate tulevastele noortele, et teid siis süüdistatakse, et teie nende kavatsustele küllalt vastutulelikud ei ole ja et nad teie vanameelsuse ja totruse all kannatavad. Just niisama, nagu teie praegu meid süüdistate.

Ärge vaadake kõrgilt alla vanade peale, kuna ju ise ka kärmesti sedasama teed edasi rühite ja aegapidi kõik vanade vaated omate.

Teie olete mineviku ja oleviku olude saadus, sünite arenemise astmesse parajaste nagu mõök tuppe, surmate ehk jätate elusse, keda teie soovite, või kui-

das mõistus annab. Teie kohus on teha olevikku ja tulevikku, üht pisikest jätkukest evolutsioonist.

Iga põlv kajastub oma ajale, nii kuidas edenev elu seda esile manub.

Varem elanud varisevad mulla alla, uued jätkavad tööd — loodus läheb oma rada.

Kulda ja hõbedat meil ei ole, aga mis meil on, jätame kõik teile.

S i s u .

Eessõnaks	3 lehek.
Varemete vaimud	5 "
Lahutatu	15 "
Truudus	16 "
Õnn	16 "
Igavene kellalööja	17 "
Inimesed ja jumalad	22 "
Masked maha	35 "
Jumal	42 "
Kas on Maakeral elu	53 "
Õigus ja vägivald	56 "
Teeäärsed	59 "
Pörsas	61 "
Linnupesa	62 "
Vihm	64 "
Mis rehepeksu masin jutustas	65 "
Mis lill rääkis	69 "
Vanaema kuru	77 "
Vanad ja noored	96 "

A-9993

Hind 80 senti